

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ імені ІГОРЯ
СІКОРСЬКОГО»**

Факультет лінгвістики

Кафедра теорії, практики та перекладу англійської мови

кафедри

«На правах рукопису»

УДК:811.111'42:808.56]:81'25(043.3)

«До захисту

допущено» Завідувач

_____ М.П. Колісник

(підпис) (ініціали, прізвище) «____»

_____ 2025 р.

Магістерська дисертація

на здобуття ступеня магістра

зі спеціальності 035 Філологія

**на тему: «Лінгвальні засоби реалізації маніпулятивного впливу
в англійському діалогічному мовленні та їх відтворення в
українськомовному перекладі»**

Виконав: студент 2 курсу, групи ЛА-41мп

Кудінов Ігор Володимирович

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис)

Науковий керівник:

Доц. каф. ТППАМ, к.філол.н., доцент Бурка Н.А.

_____ (посада, науковий ступінь, вчене звання, науковий

ступінь, прізвище та ініціали)

_____ (підпис)

Рецензент:

Доц. каф. ТППНМ, к.філол.н., доцент Баклан І.М.

_____ (посада, науковий ступінь, вчене звання, науковий

ступінь, прізвище та ініціали)

_____ (підпис)

Засвідчую, що у цій магістерській
дисертації немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних посилань
Студент _____

**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Факультет лінгвістики
Кафедра теорії, практики та перекладу англійської мови**

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)
Спеціальність (спеціалізація) – 035 Філологія (035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ М.П. Колісник
(підпис) (ініціали, прізвище)

« ____ » _____ 2025 р.

**ЗАВДАННЯ
на магістерську дисертацію студенту
Кудінову Ігорю Володимировичу**

1. Тема дисертації, «Лінгвальні засоби реалізації маніпулятивного впливу в англійському діалогічному мовленні та їх відтворення в українськомовному перекладі», науковий керівник дисертації: Бурка Наталія Анатоліївна, к. філол. н., доцент каф. теорії, практики та перекладу англійської мови, затверджені наказом по університету від 28.10.2025, № 4662-с.
2. Термін подання студентом дисертації: 22.11.2025 р.
3. Об'єкт дослідження: реалізація маніпулятивного впливу у англomовному діалогічному мовленні.
4. Предмет дослідження: лінгвальні засоби реалізації маніпулятивного впливу (лексико-семантичні, морфолого-синтаксичні, стилістичні та прагматичні) та способи їх відтворення в українськомовному перекладі.
5. Перелік завдань, які потрібно розробити:

- 1) проаналізувати стан та ступінь розробленості проблеми дослідження лінгвальних засобів реалізації маніпулятивного впливу в англійському діалогічному мовленні;

3

- 2) обґрунтувати теоретичні засади дослідження перекладацьких трансформацій, необхідних для відтворення в українськомовному перекладі лінгвальних засобів реалізації маніпулятивного впливу в англійському діалогічному мовленні;
- 3) з'ясувати типові лексико-семантичні, морфолого-синтаксичні, стилістичні та прагматичні засоби реалізації маніпулятивного впливу в англійському діалогічному мовленні та встановити їх роль у відтворенні його в українськомовному перекладі;
- 4) систематизувати способи відтворення в українському перекладі лінгвальних засобів реалізації маніпулятивного впливу в англійському діалогічному мовленні.

6. Орієнтовний перелік ілюстративного матеріалу: діалогічні фрагменти англomовних оригіналів і їх українськомовні відповідники (дубляж / субтитри), відібраних із п'яти сучасних серіалів різних жанрово-прагматичних форматів: «House of Cards», «Billions», «Better Call Saul», «Succession» та «Good Omens».

7. Орієнтовний перелік публікацій: тези доповіді на конференції та стаття у фаховому науковому журналі.

8. Дата видачі завдання: 22.10. 2024 р.

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання магістерської дисертації	Строк виконання етапів магістерської дисертації	Примітка
1	Обґрунтування теоретичних передумов дослідження	до 27.12.2024	вик.
2	Формування програми й методики дослідження	до 26.05.2025	вик.

3	<i>Аналіз досліджуваного матеріалу та виклад і оформлення результатів дослідження</i>	до 01.11.2025	вик.
---	---	---------------	------

Студент _____ І. В. Кудінов Науковий керівник дисертації
 _____ Н. А. Бурка

4

РЕФЕРАТ

Кудінов І. В. «Лінгвальні засоби реалізації маніпулятивного впливу в англійському діалогічному мовленні та їх відтворення в українськомовному перекладі». Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня магістра зі спеціальності 035

«Філологія». КПП ім. Ігоря Сікорського, Київ, 2025.

У кваліфікаційній роботі проаналізовано стан та ступінь розробленості проблеми дослідження лінгвальних засобів реалізації маніпулятивного впливу в англійському діалогічному мовленні, обґрунтовано теоретичні засади дослідження перекладацьких трансформацій, необхідних для відтворення в українському перекладі маніпулятивних стратегій і прагматичних ефектів, з'ясовано типові лексико-семантичні, морфолого-синтаксичні, стилістичні та прагматичні засоби реалізації маніпулятивного впливу в українському перекладі, систематизовано та класифіковано способи відтворення в українському перекладі лінгвальних засобів маніпулятивного впливу.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в роботі здійснено комплексний аналіз маніпулятивних механізмів у корпусі англomовних діалогів сучасних аудіовізуальних творів, розроблено перелік основних лінгвальних засобів маніпуляції, релевантних для діалогічного мовлення, проведено ґрунтовний аналіз способів відтворення маніпулятивних стратегій в українському перекладі (визначено найуживаніші типи перекладу — модуляцію, генералізацію, адаптацію, контекстуальні заміни, калькування), встановлено ефективність перекладацьких трансформацій, що є внеском до вітчизняного перекладознавства. У дисертації вперше проаналізовано закономірності

реалізації маніпулятивного впливу у драматичному діалогічному мовленні та їх відтворення засобами української мови. Новим є також встановлення кількісних характеристик способів перекладу маніпулятивних прийомів та виявлення їх кореляції з вихідними комунікативно-прагматичними інтенціями мовця.

Теоретичне значення дослідження визначається внеском у психолінгвістику (з'ясування механізмів сугестивного впливу), сугестивну

5

лінгвістику (типологізація мовленнєвих стратегій впливу), комунікативну лінгвістику (виокремлення структурно-прагматичних моделей маніпулятивних дій) та прагмалінгвістику (визначення комунікативно-прагматичних характеристик маніпулятивних імплікатур, пресупозицій та порушень кооперативних норм).

Практична значущість результатів полягає в аналізі лінгвальних засобів маніпулятивного впливу та способів їх відтворення в українському перекладі; у можливості використання результатів у курсах з лексикології англійської мови, стилістики, комунікативної лінгвістики, прагмалінгвістики, теорії і практики перекладу, а також у професійній підготовці психологів, комунікаторів і спічрайтерів.

Апробація результатів дослідження. Основні методологічні та теоретичні положення представлені на IX Всеукраїнській студентській науковій конференції «Експериментальні та теоретичні дослідження в контексті сучасної науки», Дніпро, 19 вересня 2025 року.

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано у науковій статті у фаховому виданні України категорії «Б».

Ключові слова: *маніпулятивний вплив, діалогічне мовлення, перекладацькі трансформації, прагматика діалогу, модуляція.*

ABSTRACT

Kudinov I. V. Linguistic Means of Manipulative Influence in English Dialogic

Master's Thesis. Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Kyiv, 2025. The qualification thesis investigates the current state and degree of scholarly elaboration of linguistic means of manipulative influence in English dialogic speech. It substantiates the theoretical foundations of translation procedures required for rendering manipulative strategies and pragmatic effects in Ukrainian. The study identifies typical lexical-semantic, morpho-syntactic, stylistic, and pragmatic devices

6

of manipulative influence in English dialogues and examines their reproduction in Ukrainian translation. It also systematizes and classifies the principal ways of rendering manipulation-related linguistic means in Ukrainian.

The scientific novelty of the research lies in performing a comprehensive analysis of manipulative mechanisms across a corpus of English-language audiovisual dialogues, developing a structured inventory of linguistic markers of manipulation relevant to dialogic interaction, conducting an in-depth analysis of translation strategies used to reproduce manipulative effects in Ukrainian (with modulation, generalisation, adaptation, contextual substitution, and calque identified as the dominant procedures), and establishing the efficiency of these strategies as a contribution to Ukrainian translation studies. The thesis presents the first focused analysis of the regularities of manipulative influence in dramatic dialogic discourse and its reproduction in Ukrainian. Novelty is also found in determining the quantitative parameters of translation procedures and correlating them with the communicative-pragmatic intentions of the original speakers.

The theoretical significance of the study is determined by its contribution to psycholinguistics (elucidation of mechanisms of suggestive influence), suggestive linguistics (typology of manipulative strategies), communicative linguistics (identification of structural-pragmatic models of influence), and pragmalinguistics (definition of the communicative-pragmatic characteristics of manipulative implicatures and presuppositions).

The practical value of the research lies in the analysis of linguistic means of

manipulative influence and their rendering in Ukrainian translation; as well as in the applicability of its results to university courses in English lexicology, stylistics, communicative linguistics, pragmalinguistics, and translation studies, and in the professional training of psychologists, communicators, and speechwriters.

Conference presentations. The main methodological and theoretical findings were presented at the IX All-Ukrainian Student Scientific Conference Experimental and Theoretical Research in the Context of Modern Science, Dnipro, September 19, 2025.

7

Publications. The principal results of the thesis are presented in a research article submitted for publication in a peer-reviewed Ukrainian scholarly journal (Category B).

Keywords: *manipulative influence, dialogic speech, translation transformations, pragmatics of dialogue, modulation.*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації: 1)

Бурка Н.А., Кудінов І.В. Відтворення в українськомовному перекладі

прийомів і засобів маніпулятивного впливу англійського діалогічного мовлення. Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»): журнал. 2025. № 10(28). С. 253–264.
[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-9\(39\)-253-264](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-9(39)-253-264)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації: 1) Кудінов І.В.

Стилістичні засоби реалізації маніпулятивного впливу в англійському політичному діалозі. Експериментальні та теоретичні дослідження в контексті сучасної науки: матеріали IX Всеукраїнській студентській науковій конференції м. Дніпро, 19 вересня, 2025 рік / ГО «Молодіжна наукова ліга». Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2025 С. 117–119.

<https://doi.org/10.62732/liga-ukr-19.09.2025>

8

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	
10 ВСТУП	11
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ В СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	18
1.1. Аналіз та уточнення основних понять: маніпуляція, маніпулятивний вплив.....	
18 1.2. З'ясування ролі та функцій маніпулятивного впливу в діалогічному мовленні	
21 1.3. Номенклатура, лексичні, стилістичні та граматичні особливості актуалізації лінгвальних засобів реалізації маніпулятивного впливу в діалогічному мовленні.....	
24	
Висновки до першого розділу	
34 РОЗДІЛ 2 ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАСОБІВ РЕАЛІЗАЦІЇ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ В АНГЛІЙСЬКОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ.....	
35	
2.1. Класифікація англійських діалогів за типом маніпулятивного впливу	35
2.2. Лексико-семантичні засоби маніпуляції (використання конотативних слів, евфемізмів, термінів, інвективної лексики).....	
38 2.3. Морфолого-синтаксичні засоби маніпуляції (використання імперативних конструкцій, пасивного стану, питальних речень)	43
2.4. Стилiстичні прийоми маніпуляції (риторичні запитання, метафори, порівняння, іронія, сарказм)	
46 2.5. Прагматичні аспекти маніпуляції в англомовному діалозі (порушення максим Грайса, імплікатури)	49
Висновки до другого розділу	52

РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ЛІНГВАЛЬНИХ ЗАСОБІВ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ	53
3.1. Загальні перекладацькі стратегії відтворення маніпулятивного впливу	53
3.2. Переклад лексико-семантичних засобів маніпуляції (калькування, модуляція, пошук аналогів)	57
3.3. Передача морфолого-синтаксичних та стилістичних засобів маніпуляції в українськомовному перекладі.....	62
3.4. Аналіз типових перекладацьких трансформацій (генералізація, конкретизація, антонімічний переклад) при відтворенні маніпулятивного ефекту.....	68
3.5. Перекладацькі помилки та можливі втрати маніпулятивного ефекту при перекладі.....	76
Висновки до третього розділу	79
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	93
ДОДАТКИ.....	94

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

AİM – *agent-independent meaning*, значення, що не передбачає вираженого агенса у висловленні

FİE – *Fuckable in an emergency*, маркер статусної оцінки (іронічний ярлик

у діалогах серіалу *Good Omens*)

GCI – *generalized conversational implicature*, узагальнена розмовна імплікатура

I/M – *implicature / meaning*, імплікатура / значення (у межах авторської моделі аналізу)

PCI – *particularized conversational implicature*, конкретизована (контекстуалізована) розмовна імплікатура

PR – *public relations*, сфера зв'язків з громадськістю; комунікація корпоративного типу

Q/I/M – *quality / implicature / meaning*, якість (оцінка висловлення) / імплікатура / значення (комплексний аналітичний трикутник у моделі дослідження)

Wh-question – *wh-question*, питальне висловлення з питальним займенником (what, when, who, why, how), що має приховану оцінку або пресупозицію

ВСТУП

Сучасний глобалізований комунікаційний простір характеризується високою насиченістю діалогічних інтеракцій – від побутових розмов до політичних дебатів і комерційних перемовин. У цих контекстах мова послуговується не лише як засіб передавання інформації, а й як інструмент впливу на когнітивні схеми, емоції та поведінкові наміри адресата. Саме тому науковий інтерес до лінгвальних засобів реалізації маніпулятивного впливу зростає, а проблема їх коректного відтворення засобами перекладу постає як методологічно складне й соціально значуще завдання перекладознавства. Особливої ваги набуває англомовне діалогічне мовлення, де маніпуляція часто

приховується у непрямих мовленнєвих актах, імплікатурах, евфемістичних номінаціях, риторичних питаннях, граматичних зсувах (пасивізація, інверсія, запитальні та імперативні конструкції) та стилістичних засобах, а від перекладача вимагається не лише формальна, а й прагматична еквівалентність.

Актуальність теми зумовлена трьома взаємопов'язаними чинниками. По-перше, маніпулятивний потенціал діалогічного дискурсу – потужний соціолінгвістичний феномен, що визначає ефективність комунікації у політиці, медіа, бізнесі та побуті. По-друге, сучасна україномовна перекладацька практика (дубляж/субтитрування) дедалі частіше працює з матеріалами, у яких маніпулятивні стратегії створюють перлокутивний ефект і формують рецепцію персонажів, сюжетні акценти та жанрову тональність. По-третє, на перетині прагматики, стилістики й теорії перекладу бракує узгоджених процедур аналізу та критеріїв відтворення «маніпулятивної сили» висловлювання у мові перекладу – питання, критично важливого для якості локалізаційних продуктів і перекладацької освіти.

Ступінь розробленості проблеми лінгвальних засобів маніпулятивного впливу в діалогічному мовленні та перекладі відображає широкий спектр підходів як у вітчизняному, так і в зарубіжному науковому дискурсі. Серед українських дослідників ґрунтовний аналіз маніпулятивних стратегій у

12

англомовному діалозі подано у працях Є. А. Васютинської, Р. Я. Дмитрасевича та Л. О. Сиви [1], які систематизували лексико-семантичні та стилістичні засоби впливу в політичному й побутовому дискурсі, а також проаналізували проблеми їхнього перекладу українською мовою. О. О. Кузьменко, О. С. Кирилюк, Т. М. Бублік, Ю. С. Бойко та В. В. Рубан [52] розкрили механізми маніпуляцій у політичній рекламі та новітніх інформаційних середовищах, підкреслюючи важливість мультимодального аналізу та ролі контексту. Серед інших українських авторів варто згадати Н. М. Лікарчук [56], яка вивчала дискурсивну маніпуляцію у соціальних мережах, акцентуючи увагу на візуально-текстових стратегіях впливу.

Серед зарубіжних науковців вагомими є праці Я. Бломмаерта [30], який аналізує дискурсивну владу в цифрових суспільствах; С. Бредшоу, П. Н. Говарда, Б. Колланї та Л. М. Нойдрт [31], які досліджують інструменталізацію соціальних платформ для впливу на громадську думку. Значну увагу також приділено прагматичним аспектам мовної маніпуляції: Ф. Маканьо [57] і К. Іліє [45] описують софістичні прийоми, риторичні запитання та структури мовленнєвих актів як засоби прихованого тиску. Вагомими є й праці Р. М. Джасіма та С. С. Мустафи [48], які деталізують аргументаційні моделі маніпуляції. Останні дослідження М. Лі та Дж. Джунг [53] розглядають когнітивні елементи впливу та роль підсвідомої уваги в маніпулятивних повідомленнях. Незважаючи на існуючі напрацювання, низка деталей досі залишається недостатньо вивченою – зокрема, типологізація маніпулятивних тактик у діалогах художніх серіалів, критерії збереження прагматичної еквівалентності в перекладі, а також систематизація перекладацьких трансформацій, що забезпечують збереження іллокутивної сили оригіналу. Тому подальше дослідження цієї проблеми є актуальним як для перекладознавства, так і для мовної політики, лінгвістики та критичного мислення.

Об’єкт – реалізація маніпулятивного впливу у англomовному діалогічному мовленні.

13

Предмет – лінгвальні засоби реалізації маніпулятивного впливу (лексико семантичні, морфолого-синтаксичні, стилістичні та прагматичні) та способи їх відтворення в українськомовному перекладі.

Мета дослідження полягає у встановленні способів та закономірностей вживання лінгвальних засобів реалізації маніпулятивного впливу в англійському діалогічному мовленні для відповідного відтворення їх в українськомовному перекладі.

Для досягнення мети виникає необхідність вирішення таких **завдань** дослідження:

- 1) проаналізувати стан та ступінь розробленості проблеми дослідження

лінгвальних засобів реалізації маніпулятивного впливу в англійському діалогічному мовленні;

2) обґрунтувати теоретичні засади дослідження перекладацьких трансформацій, необхідних для відтворенні в українськомовному перекладі лінгвальних засобів реалізації маніпулятивного впливу в англійському діалогічному мовленні;

3) з'ясувати типові лексико-семантичні, морфолого-синтаксичні, стилістичні та прагматичні засоби реалізації маніпулятивного впливу в англійському діалогічному мовленні та встановити їх роль у відтворенні його в українськомовному перекладі.

4) систематизувати способи відтворення в українському перекладі лінгвальних засобів реалізації маніпулятивного впливу в англійському діалогічному мовленні.

Методи дослідження. На різних етапах вивчення проблеми застосовувалися *теоретичні загальнонаукові методи* абстрагування, узагальнення, формалізації, індукції та дедукції; *емпірико-теоретичні методи* (аналіз, синтез, ідеалізація, моделювання, системний метод та метод класифікації) для узагальнення теоретичної й емпіричної інформації та виявлення функціонально-прагматичних і структурних ознак діалогічних єдностей, що реалізують маніпулятивний ефект; *конкретнонаукові методи*

14

семантичного й синтаксичного аналізу для систематизації мовних засобів реалізації маніпулятивного впливу методом *deskриптивного перекладознавчого аналізу* для встановлення способів перекладу досліджуваних мовних засобів на українську мову; метод *лінгвокультурологічного перекладознавчого аналізу* для з'ясування шляхів оптимальних перекладацьких рішень при відтворенні маніпуляції у перекладі.

Методологічну основу дослідження визначає комплекс загальнонаукових, лінгвокогнітивних, лінгвокультурологічних та перекладознавчих **методів**, спрямованих на всебічний аналіз реплік-маніпуляцій і способів їх відтворення у

перекладі, а саме:

- загальнонаукові методи індукції, дедукції, аналізу та синтезу для уточнення дефініцій і формування критеріїв класифікації;
- дискурс-аналіз для встановлення стратегій і тактик маніпулятивного впливу в діалогічних фрагментах;
- прагматичний аналіз (імплікатури, пресупозиції, мовленнєві акти) для визначення комунікативного ефекту реплік;
- зіставний аналіз для порівняння англомовних оригіналів з їхніми україномовними відповідниками;
- трансформаційний аналіз перекладацьких рішень (модуляція, генералізація, адаптація, буквальний переклад) для оцінки прагматичного збереження.

Матеріалом дослідження є 300 діалогічних фрагментів із англомовних драматичних та політичних серіалів, відібраних за принципом високої частотності прагматичних стратегій маніпуляції («*House of Cards*», «*Billions*», «*Better Call Saul*», «*Succession*», «*Good Omens*»). Для порівняння було обрано їхні офіційні україномовні відповідники (дубляж/субтитри). Такий масив забезпечує жанрово-прагматичну варіативність маніпуляцій (політичні, юридичні, бізнесові, побутові, іроніко-сатиричні реєстри) та дає можливість простежити широкий спектр трансформацій перекладу. Вибір також зумовлений високою щільністю риторичних і прагматичних прийомів. Запланований корпус **300 пар**

15

зіставлених фрагментів (англомовний оригінал ↔ україномовний переклад), достатніх для повної ілюстрації явищ на всіх мовних рівнях міститься в додатку А.

Наукова новизна. Вперше запропоновано цілісну типологію лінгвальних засобів маніпуляції саме для англомовного діалогічного серіального дискурсу та формалізовано прості критерії їх розпізнавання на лексичному, граматичному та стилістичному рівнях; розроблено підхід до оцінювання прагматичної

еквівалентності в українському перекладі з акцентом на збереженні імплікатур і перлокутивного ефекту; доведено залежність якості відтворення маніпуляції від жанрового регістру й обраних трансформацій; укладено анотований двомовний корпус «оригінал–переклад», що забезпечує достовірність отриманих результатів.

Практичне значення. Результати дають перекладачам і редакторам інструменти швидкого добору рішень (*матриця «тактика → стратегія/трансформація»*, *шкали оперативної перевірки збереження ефекту*) та чіткі рекомендації з мінімізації втрат (*іронія/сарказм, модальність, регістр*); матеріали можуть безпосередньо використовуватися у курсах з перекладознавства, у QA-процедурах студій локалізації та в програмах медіаграмотності.

Апробація основних положень і результати магістерського дослідження були представлені на IX Всеукраїнській студентській науковій конференції м. Дніпро, 19 вересня, 2025 рік / ГО «Молодіжна наукова ліга». Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2025 С.117–119. <https://doi.org/10.62732/liga-ukr-19.09.2025>

Публікації. Основні наукові результати дисертації викладено у науковій праці на тему «Роль та функції маніпулятивного впливу в діалогічному мовленні (на матеріалі серіалів House of cards, Billions, Better call Saul, Succession, Good Omens)», поданій до публікації у журналі Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»): журнал. 2025. № 10(28). С. 253–264. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-9\(39\)-253-264](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-9(39)-253-264)

16

Загальний обсяг роботи. Обсяг основної частини магістерської дисертації – 85 сторінок, загальний обсяг роботи – 133 сторінки. Робота містить 6 таблиць, 1 рисунок, 78 використаних джерел та 2 додатки.

Список використаної літератури містить 78 найменувань вітчизняних і зарубіжних авторів.

Список джерел ілюстративного матеріалу включає корпус текстових

фрагментів із п'яти англомовних серіалів та їх українськомовних перекладів, що слугували матеріалом дослідження.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (78 найменувань), списку джерел ілюстративного матеріалу та додатків.

У вступі обґрунтовано вибір теми та її актуальність, визначено об'єкт, предмет, мету й завдання дослідження, окреслено методи дослідження, наведено відомості про апробацію та публікації основних положень магістерської дисертації.

У першому розділі «Теоретичні засади дослідження маніпулятивного впливу в сучасних лінгвістичних дослідженнях» здійснено огляд сучасних лінгвістичних підходів до визначення маніпуляції та маніпулятивного впливу, систематизовано класифікації маніпулятивних стратегій і тактик, узагальнено теоретичні підходи до прагматичного аналізу діалогічного мовлення, окреслено моделі сугестивного та комунікативно-прагматичного впливу в англомовному діалозі, а також сформульовано програму й методику дослідження.

У другому розділі «Лінгвістичний аналіз засобів реалізації маніпулятивного впливу в англійському діалогічному мовленні» обґрунтовано методологічні принципи перекладу маніпулятивних висловлень, окреслено класифікації перекладацьких трансформацій, виявлено їх функціональні можливості в умовах відтворення прагматичного впливу, визначено критерії адекватності відтворення маніпулятивних ефектів та систематизовано підходи до перекладу імплікатур, пресупозицій та комунікативних інтенцій.

17

У третьому розділі «Особливості відтворення лінгвальних засобів маніпулятивного впливу в українському перекладі» проаналізовано корпус з 300 діалогічних фрагментів із п'яти серіалів («*House of Cards*», «*Billions*», «*Succession*», «*Better Call Saul*», «*Good Omens*»), визначено типові лінгвальні засоби реалізації маніпулятивного впливу, встановлено частотні характеристики перекладацьких трансформацій, подано результати якісного та кількісного

аналізу способів перекладу маніпулятивних стратегій, а також узагальнено засоби збереження прагматичного ефекту у цільовому тексті з використанням діаграм та таблиць.

У висновках подано узагальнення основних результатів дослідження, сформульовано висновки щодо адекватності перекладацьких трансформацій та окреслено перспективи подальших досліджень у галузі лінгвістики та перекладознавства.

Додатки містять корпус проаналізованих прикладів (300 діалогічних фрагментів в оригіналі та перекладі), таблицю з видами перекладацьких трансформацій, використаних у дослідженні, а також кількісні діаграми, що ілюструють загальні тенденції перекладу маніпулятивних стратегій.

18

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ В СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

1.1 Аналіз та уточнення основних понять: маніпуляція, маніпулятивний вплив

Маніпуляція – це інтегрована, переважно латентна стратегія керування інтерпретацією подій і емоційно-оцінними станами адресата, що реалізується через скоординовану взаємодію лексико-семантичних, морфолого синтаксичних, стилістичних і прагматичних засобів із метою звужити простір альтернатив, перефреймувати предмет обговорення та спрямувати інтерпретацію реципієнта на користь комунікативної мети мовця напрямі [1].

На рівні комунікативної етики і когнітивної прагматики маніпуляція часто виявляється через «порушення кооперативних принципів, зокрема *«максим спілкування за Грайсом»* як поширений прийом зміщення релевантності й керування увагою адресата [1].

У медіалінгвістичному вимірі сучасних українських ЗМІ маніпуляція підсилюється тим, що «медіа виконують не лише інформативну, а й впливову функцію» [4]: це зумовлює системне використання мовних (і позамовних) тригерів для досягнення перлокутивного ефекту. Серед них окремо виокремлюють опозицію евфемізації/дисфемізації: *«евфемізми – це нейтрально або позитивно марковані слова та вислови, вжиті з метою приховати (упустити), замаскувати (видати за щось інше) або пом'якшити суть повідомлення»* [11]. Дисфемізми визначаємо як грубі, вульгарні та/або негативно забарвлені слова, ужиті на заміну нейтральним із метою емоційного посилення тексту» [4], причому «емоційно забарвлена лексика... підвищує рівень тривоги в аудиторії та впливає на суспільне сприйняття важливих подій» [4].

19

У діалогічних взаємодіях, де аргументація та вплив переплетені, особливу роль відіграють «мовні елементи, які мають подвійне або нечітке значення, а також конструкції, що сприяють створенню ілюзії вибору чи підвищеної правдоподібності» [1], – вони дозволяють адресанту утримувати контроль над рамкою інтерпретації, зберігаючи видимість нейтральності.

Узгоджуючи різні наукові підходи, маніпуляцію доцільно описувати як безперервність (континуум) із переконанням: у риториці вона спирається на організацію *logos–ethos–pathos* [34], але пріоритет має перлокутивний результат (*емоційне збудження/демобілізація, конформізація рішень*), а не валідність дедукції. Парадигма політичної та медійної аргументації показує, що вплив досягається не ізольованими прийомами, а композицією стратегій – семантичним і прагматичним фреймуванням, повтором, номінативними підмінами, апеляцією до авторитету, конструюванням псевдобінарних альтернатив, використанням риторичних запитань без очікування відповіді, натяків і пресупозицій.

Саме така «багаторівнева інтеграція лінгвістичних й когнітивних ресурсів у процесі діалогічного комунікування» [33, с. 170] виявляє маніпуляцію як технологію керування судженнями адресата. Для медіатекстів це

конкретизується у стійких патернах: емоційно-оцінні метафори («*доля міста висить на волосині*»), гіперболізовані передбачення («*грядуть дуже важкі місяці*»), заголовкові дихотомії та абсолютизації («*вижити шансів не залишать*») – показові приклади дисфемізації/катастрофізації, що підсилюють тривогу та ефект невідворотності [8]. У політичній публіцистиці типові також апеляції до страху й безальтернативні сценарії («*довга кривава війна без РЕАЛЬНОЇ зброї*») чи маркування опонента демонізуючими узагальненнями («*вторгнення орд російських варварів*») як ілюстрації дисфемізації та поляризаційного фреймування [9]. Усе це не лише демонструє прийоми, а й відповідає теоретичним критеріям маніпуляції: прихованість інтенції, керування рамкою інтерпретації та орієнтація на перлокутивний ефект [1].

20

Ширший міждисциплінарний контекст поглиблює розуміння визначення. У дослідженнях політичного дискурсу маніпулятивний ефект описують як системне «налаштування» практичної раціональності аудиторії через риторiku, метафору, інференції та конвенції жанру, що працюють на досягнення згоди або підкорення [33]. У сферах медіа та платформної комунікації підкреслено роль алгоритмічних і соціальних середовищ у підсиленні впливу за рахунок фрагментації, атомізації та «ефекту близькості» до мовця [66].

Разом ці перспективи уточнюють дефініцію: маніпуляція – це не просто порушення логіки, а планомірна організація мовних і позамовних сигналів, що веде адресата «природним» шляхом до заздалегідь визначеного висновку, маскуючи нав'язування як самостійний вибір [15].

В українському контексті воєнного часу окремої ваги набувають емоційні маркери та номінативні стратегії: «*у часи повномасштабної війни цілковито об'єктивне й емоційно нейтральне висвітлення подій часто неможливе*», тож слід уникати оцінних суджень і негативної лексики, яка швидко конвертується у маніпулятивний ефект [4]. У цій рамці особливо показовою є пара евфемізм/дисфемізм як базовий лексико-семантичний механізм зміщення когнітивних акцентів [2]. На рівні діалогічної взаємодії це підсилюють

пресупозиції, риторичні запитання й псевдобінарні альтернативи, що зменшують «когнітивні витрати» адресата і вмонтовано спрямовують його до потрібного висновку – ефект «ілюзії вибору» та системне рамкування смислів [1].

Сформульоване вище розуміння слугуватиме основою подальшого аналізу: у вихідному тексті маніпуляцію найчастіше видають 1) лексичні підміни (евфемізація/дисфемізація); 2) модально-оцінні маркери («*очевидно*», «*неможливо*», «*потрібно*»); 3) синтаксично-ритмічні підсилювачі (анафора, риторичні запитання); 4) прагматичні тригери (пресупозиції, апеляції до авторитету, надлишок статистики без контексту). Такі засоби в українському медіапросторі використовують системно [4].

Запропонований у попередніх дослідженнях підхід до маніпуляції дає підстави розглядати її як багаторівневу комунікативну технологію, що поєднує

21

когнітивний, емоційно-оціночний та прагматичний компоненти. У статті зазначається, що маніпулятивний вплив реалізується через поетапну організацію мовних і паралінгвістичних сигналів, які спрямовують адресата до певного інтерпретаційного висновку, зберігаючи в нього ілюзію самостійного вибору. Такий підхід конкретизує загальнолінгвістичні дефініції, підкреслюючи латентність маніпуляції, її залежність від контролю над інформаційними рамками та цілеспрямоване формування когнітивних сценаріїв.

У межах лінгвістичного аналізу автори виокремлюють низку індикаторів маніпулятивного впливу, які поглиблюють уже наведений у роботі перелік: (1) створення емоційно забарвлених оцінних полів шляхом добору лексики з позитивною або негативною валентністю; (2) використання інтерпретаційних підсилювачів — слів, що задають напрямок оцінки («*достеменно*», «*звісно*», «*незаперечно*»); (3) формування зміщених інформаційних рамок через пресупозиції та імплікатури, що змушують адресата приймати певні твердження як вихідні; (4) побудова синтагматичних структур із прихованою модальністю (риторичні запитання, анафоричні повтори, нерівномірна ритмізація фрази); (5)

експлікація або, навпаки, затемнення причинно-наслідкових зв'язків, що задає потрібну траєкторію інтерпретації подій. У такий спосіб маніпуляція постає як комплексне мовленнєве явище, реалізація якого залежить не лише від окремих лінгвістичних засобів, а й від їх системної взаємодії.

1.2 З'ясування ролі та функцій маніпулятивного впливу в діалогічному мовленні

Маніпулятивний вплив у сучасній медіакомунікації посідає системоутворювальне місце: він окреслює межі інтерпретації подій, налаштовує емоційний фон сприйняття та опосередковано спрямовує поведінкові реакції аудиторії. У контексті ролей ЗМІ це виразно видно в емпіричних і аналітичних висновках новітніх досліджень. По-перше, медійна сфера перестає бути суто

22

каналом передавання фактів і виконує помітну впливову місію: «медіа виконують не лише інформативну, а й впливову функцію» [4]. Відповідно, маніпуляція стає інструментом цієї впливової місії, спрямованим на зміну рамок інтерпретації та емоційної оцінки. По-друге, у самій структурі інформаційного простору маніпуляція вмонтована в процес формування «інформаційної картини світу»: «Головну роль у процесі побудови інформаційної картини світу відіграють засоби масової інформації (ЗМІ). Проте ЗМІ не лише інформують аудиторію про значимі події, але й спотворюють уявлення про те, що відбулося, а також керують суспільною думкою, використовуючи при цьому різні стратегії, тактики та засоби маніпулювання інформацією» [8, с. 214]. На рівні комунікативної техніки головним носієм такого впливу є мовний код: «у сучасному суспільстві головним інструментом комунікації і, зокрема, медіа комунікації є мова, тому вона є основним способом маніпулювання громадською думкою» [8, с. 214].

З позиції функціонального аналізу маніпулятивний вплив у медіадискурсі виконує щонайменше кілька взаємопов'язаних функцій. Афективно мотиваційна

функція полягає у керуванні емоційними станами аудиторії через добір лексики, стилістичних фігур і композиційних рішень: «емоційно забарвлена лексика... підвищує рівень тривоги в аудиторії та впливає на суспільне сприйняття важливих подій» [4, с. 142]. Саме завдяки керуванню тривогою, надією чи обуренням медіатексти підштовхують реципієнтів до «швидких» оцінок і готових поведінкових сценаріїв, обмежуючи простір раціональної перевірки тверджень.

Інтерпретаційно-рамкувальна функція реалізується через підміну конотацій та зсув смислових акцентів, що дає змогу подати подію як «природну» у вибраній рамці. Центральною тут є опозиція евфемізації/дисфемізації: «У подальшому аналізі спиратимемося на вже наведені дефініції евфемізації та дисфемізації, які окреслюють їх як засоби пом'якшення або, навпаки, емоційної інтенсифікації висловлення [2]. Такі заміни впливають на інтерпретацію події, знижуючи або підсилюючи її прагматичний ефект». За рахунок таких замін подія

23

набуває іншої «ваги»: евфемізація знімає гостроту проблеми та нормалізує неприйнятне, тоді як дисфемізація драматизує і стискає складні контексти до загрозливих «ярликів» [4].

Делегітимаційно-репутаційна функція полягає у системному формуванні негативних оцінок політичних акторів, інституцій чи рішень. У корпусі англomовних матеріалів ця функція вибудовується через стратегії дискредитації з опорою на пейоративи, «слова-афективи», гіперболу, антитезу, а також тактики звинувачення, натяку й опозиції «свій – чужий» [8, с. 214–216]. Персоніфікаційно-фокусувальна функція, зафіксована як стратегія персоналізації/фрагментації, переводить увагу з процесів і структур на «обличчя», спрощуючи причинно-наслідкові зв'язки та підвищуючи емоційність обговорення [8, с. 214–216].

Нормалізаційно-вуалізаційна функція працює у зворотному напрямі до драматизації: евфемізми, метонімії, гедж-маркери (*«hedge-markers»* —

лінгвістичні компоненти, що використовується для пом'якшення категоричності висловлювань, виражають певну невпевненість, приблизність або обмеженість твердження та дають можливість мовцеві уникати прямої відповідальності за смисловий зміст висловленого» [35]) й конструкції з «квазіекспліцитним суб'єктом» затушовують конфліктність і невизначеність («*потенційна криза*», «*повідомляють, що...*»), зменшуючи відчутну серйозність новини та відповідальність мовця [4]. Нарешті, драматизаційно-залучальна функція посилює увагу за рахунок гіпербол, емоційних заголовків і ритмічних фігур (*анафора, епіфора, паралелізм*), які широко використовують у політичних дискусіях і передвиборчих дебатах як тактики емоційного тиску та вербальної конфронтації [43].

Описані функції підтверджуються і кількісно: узагальнений аналіз добірки українськомовних матеріалів засвідчує сталу частку маніпулятивного контенту й повторюваний репертуар засобів – від метафоризації та гіперболізації до дисфемізмів і «надміру статистики без контексту» [4, с. 142–143]. Взаємодія цих засобів уможливлює виконання функцій маніпуляції: афективно-мотиваційної

24

(через емоційну лексику), інтерпретаційно-рамкувальної (через евфемізацію/дисфемізацію), делегітимаційно-репутаційної (через пейоративи й ярлики), персоніфікаційно-фокусувальної (через зсув до «облич»), нормалізаційно-вуалізаційної (через гедж-маркери, метонімії) та драматизаційно-залучальної (через гіперболи й повтори) [8; 43].

Контекст медіаспоживання підсилює структурну роль маніпуляції: платформи й новинні екосистеми посилюють вплив за рахунок фрагментації, алгоритмічної селекції та «ефекту близькості» до мовця [41]. Додатковий вимір додають цифрові дезінформаційні практики, що знижують довіру та підвищують невизначеність у сприйнятті новин [66]. У такій екології маніпуляція не лише виконує ситуативні завдання емоційної мобілізації чи делегітимації опонента, а й набуває ролі «режиму доступу» до реальності –

довготермінової матриці інтерпретації, яка закріплюється повтором і конотаційними замінами [30].

Таким чином, маніпуляція постає як багаторівневий механізм, що поєднує рольову місію медіа (не лише інформувати, а й впливати), конкретні мовні техніки та стабільний набір функцій – від афективної модуляції до делегітимації й нормалізації. Це не периферійний дефект комунікації, а стійка модальність, яка потребує точної ідентифікації та критичної нейтралізації в освіті й регуляторних практиках.

1.3 Номенклатура, лексичні, стилістичні та граматичні особливості актуалізації лінгвальних засобів реалізації маніпулятивного впливу в діалогічному мовленні

Діалогічне мовлення створює «коротке замикання» між інтенцією мовця та інтерпретацією адресата, а відтак є привілейованим середовищем для маніпулятивних впливів. У діалозі маніпуляція рідко постає як один засіб; частіше це композиція прийомів, де номенклатурний (типологічний) хід підсилюється лексичним добором, стилістичною організацією реплік і граматичним оформленням висловлень. Українська наукова традиція вказує, що

25

прагматичні категорії – намір, модальність, пресупозиція, імплікація – реалізуються через конкретні мовні форми, які вживають «не ізольовано, а в системі стилістичних засобів і норм комунікативної доречності» [6]. У термінах загальної лінгвістики це означає, що комунікативний ефект є наслідком взаємодії рівнів – від слова й словосполучення до синтаксеми і тексту [17].

Номенклатура маніпулятивних ходів у діалогічній взаємодії охоплює, насамперед, фреймінг, тобто називання явищ у вигідній для мовця рамці. Заміну «скорочення штату» на «оптимізацію структури» або «тимчасову ротацію» сприймають як пом'якшення, а отже – як легше прийнятну для адресата картину подій; подібні евфемістичні перейменування докладно описано у вітчизняних

студіях з евфемії [11].

У межах кількох реплік фрейм лексично актуалізується (*«технологічне оновлення», «відповідальне споживання», «розвантаження команди»*), і вже сама тематична сітка підказує «правильний» висновок. У робочій нараді мовленнєвий фрагмент типу: «Йдеться не про урізання, а про оптимізацію; ми збережемо ключові компетенції» – виводить загрозливе «урізання» за межі актуальної рамки, вводячи позитивні номінації як семантичні «маяки».

Дуже поширеним є нав'язування пресупозицій навідними питаннями. Репліки на кшталт: «То ви знову затягнули дедлайн?» або «Коли ви нарешті узгодите цей лист?» містять «знову», «нарешті» як тригери наперед установленого факту – вже було затягування, вже були порушення терміну. Якщо адресат відповідає по суті (*«завтра», «до вечора»*), він тим самим акцептує приховане посилення. Щоб вийти з пастки, доцільно зняти пресупозицію уточненням: «Поясніть, будь ласка, що саме ви маєте на увазі під «знову»» – так адресат повертає контроль над рамкою (див. про роль комунікативних стратегій у публічній сфері: [15]).

Важливе місце займають псевдосолідаризувальні кроки – комплімент, прояв «участі», мікрожест довіри на початку діалогу, що знижує «оборонність» співрозмовника та створює сприятливі умови для подальшої маніпулятивної ініціативи. «Ви завжди тримаєте планку, тому маю маленьке прохання: додайте,

26

будь ласка, ще два слайди до ранку» – тут комплімент, зменшувальні маркери (*«маленьке», «ще два»*) і вставне «будь ласка» маскує завдання як незначне, хоча фактично йдеться про додаткові години праці. Стилїстика фахового мовлення фіксує, що подібні «етикетні підсилювачі» нерідко виконують не стільки чемну, скільки маніпулятивну функцію, «прикриваючи» директиву [6].

Делегітимаційні ходи уникають персональної відповідальності, використовуючи безособові формули «кажуть», «вважається», «є думка, що...». Замість: «Я підозрюю, що звіт слабкий», подається: «Кажуть, звіт вийшов сируватий, чи не так?» – і адресат опиняється у ролі того, хто має спростовувати

анонімне твердження [15].

Лексична площа маніпуляції у діалозі тримається на керуванні конотацією, інтенсивністю та видимою «нейтральністю». Евфемізми змінюють емоційний знак ситуації («переналаштування пріоритетів» замість «скасування проєктів», «локальне коригування» замість «підвищення тарифів»), а дисфемізми, навпаки, «накачують» афект («катастрофічний провал» там, де йдеться про пересічний збій) [2].

Оцінні прикметники й прислівники («цілком очевидно», «відверто сумнівно», «надміру ризиковано») підмінюють аргументування тональністю – враження «зваженої позиції» формується не фактами, а лексичною калібровкою міри. Квантори невизначеної кількості («чимало», «більшість», «дехто») створюють ілюзію консенсусу: «Більшість експертів погоджується, що...» – вислів звучить переконливо, навіть коли експерти не конкретизовані. У повсякденних розмовах працює й «псевдоспільнота» через маркери «ми»/«наші»: «Ми ж відповідальні люди», «у нас так не роблять» – адресатові пропонують стати «своїм» за умови згоди з подальшою пропозицією.

Експресивно багатий український суфіксальний словотвір дає додаткові інструменти знеболення або тиску. Зменшувальні назви («презентаційка», «правочки», «питаньце») зменшують уявну трудомісткість завдання; у діалозі «Погляньте, будь ласка, на ці правочки – дрібниця!» мовець мінімізує ціну чужого часу. Натомість пейоративні знецінення («папірчики», «балаканина»,

27

«хитромудрощі») делегітимують предмет обговорення і звужують простір аргументації опонента, відразу «перекладаючи» його у нішу несуттєвого [6]. Стилистичні прийоми керують увагою та темпом інтерпретації. Риторичне запитання поєднує запит і твердження: «Невже ви серйозно вважаєте це відповідальним?» – адресатові пропонують або погодитися з «очевидністю» імпліцитної відповіді, або опинитися «поза нормою». Псевдоввічливі формули («чи не могли б ви...», «будьте ласкаві...») і зменшувальні маркери («трошки», «на хвилю») притлумлюють пильність співрозмовника, а апеляція до жалю («я

зовсім не встигаю... допоможіть, будь ласка») переводить діалог у модус морального тиску. Риторичні запитання та приховані імперативи – характерні граматичні засоби маніпуляції: формально виглядаючи як питання, вони імплікують потрібну мовцеві відповідь і схиляють співрозмовника до мовчазної згоди [6].

Парцеляція (*«Ми підтримуємо. Звісно. У межах бюджету.»*) дозволяє дозувати неприємну частину повідомлення, підкреслюючи позитивну: спершу – жест підтримки, а далі – прихований ліміт. Іронія та удавана наївність (*«То це і є «турбота про людей» – мінус три ставки?»*) дають змогу атакувати зміст без прямого конфлікту. Анафора і повтор (*«Працюємо швидко – швидко. Чітко – чітко»*) підсилюють емоційний фон там, де доказова база слабка; антитези й дихотомії (*«Або ми прозорі, або...»*) звужують вибір до полярностей, одна з яких дискредитована ще до обговорення деталей. У публічних дебатах це поєднується з ярликуванням (*«популізм», «гойдалки», «вічні ревізії»*), що миттєво маркує «своє/чуже» та «раціональне/іrraціональне» [6; 33].

Граматична організація маніпулятивної репліки часто починається з імперсоналізації та пасивних констатацій, які розмивають авторство рішень і відповідальність: *«було погоджено», «вважається за доцільне», «передбачено регламентом»* – такі моделі «виводять» дію поза конкретного агента; адресату важче заперечити «те, що вже погоджено». Інфінітивні конструкції у поєднанні з модальною лексикою надають наказові вигляду норми чи дружньої поради: *«Варто б пришивидшити погодження», «Не можна ігнорувати дедлайни»,*

28

«Потрібно закрити питання сьогодні» – формально безособові, по суті – директиви. Розміщення фокусувальних часток і тематичне висування у початок речення допомагає накинути причинно-наслідкову рамку: *«Саме через відсутність погодження маємо затримку»* – оператор «саме» підсилює подану версію як єдину валідну. Питально-заперечні моделі (*«Хіба ми не домовлялися?», «Невже це не очевидно?»*) і тегові «підпори» (*«чи не так?», «правда ж?»*) подають незгоду адресата як порушення спільної норми [40; 55].

Особливо продуктивні умовно-наслідкові конструкції, що вбудовують прихований ультиматум: *«Якщо ухвалимо сьогодні – збережемо умови; якщо ні – доведеться переглядати»*. Перша частина подається як «раціонально єдина», друга – як загроза невизначеності. Це зручний спосіб звузити поле вибору без прямого тиску; у публічній комунікації такі формули апелюють до «відповідальності» сторін [15]. До цієї ж групи належить еліпсис рішень: *«Колеги – на 16:00?»* – граматично питання, прагматично – напівоголошене рішення «за замовчуванням». Часто з'являються вставні конструкції, які легітимують категоричність як «особисту відвертість»: *«Чисто технічно – це провал»*, *«Як на мене – іншого виходу немає»*, *«Відверто кажучи – треба різати»*.

Суто діалогічно описані механізми видно на мікросценах. У внутрішньому листуванні менеджер пише виконавцеві: *«Ви чудово тримаєте терміни, і цього разу, думаю, теж встигнете. Треба віддати макет до 18-ї – суто для порядку»*. Комплімент зм'якшує директиву; модальне «треба» подає вимогу як «закон середовища», «суто для порядку» – знижує відчуття примусу [6]. У розмові з клієнтом звучить: *«Підвищення тарифу – це локальне коригування, тимчасове, для стабілізації»*. Евфемізм «коригування» і парцельовані репліки дозують негатив; «стабілізація» задає позитивний фінал [11]. На нараді: *«Перепрошую, лише коротке уточнення: ви підтверджуєте, що не дотрималися регламенту?»* – формули чемності оформлюють закид як уточнення; пресупозиція «не дотрималися» «пришиває» провину ще до пояснення [55].

Українська морфологія додає механізми «м'якого натиску» через частки «же/ж», «таки», «бо», «аж», «лише»: *«Ми ж домовлялися»* – апеляція до раніше

схваленої норми; *«Зробимо таки сьогодні»* – посилення неминучості як «зрілого рішення»; *«Лише перевірити два пункти»* – мінімізація обсягу роботи. Порядок слів дозволяє акцентувати тематичний початок (*«Саме відсутність*

погодження гальмує процес») і таким чином задавати «винну» ланку [6; 17].

У серіальному дискурсі фіксується широкий спектр маніпулятивних стратегій: підміна понять, мозаїчність інформації, осміювання, негативізація, лестощі, апеляція до авторитету, спотворення реплік тощо. Наприклад, лестощі викликають прихильність адресата («*soft soap*») і маскують тиск; осміювання через іронічні репліки («*You do know what you're doing, don't you?*») підважує компетентність і змушує захищатися. У перекладі подібний ефект відтворюється частками/інтонацією: «*Ти ж знаєш, що робиш?*» [43; 57].

Маніпулятивний ефект забезпечує сукупність лексичних, стилістичних і граматичних засобів. На лексичному рівні експлуатуються двозначність і конотації (евфемізація/дисфемізація), на синтаксичному – риторичні запитання, парцеляція, еліпсис; на прагматичному – пресупозиції, тегові питання, імплікатури, що «проштовхують» потрібну інтерпретацію без прямого твердження [40].

Для маркування «плюс/мінус»-оцінки події продуктивні евфемізми/дисфемізми як базові лексико-семантичні механізми підміни акцентів [2]. Наприклад, в англomовному діалозі маніпулятор може обрати слово з позитивною конотацією, хоча в контексті воно натякає на протилежне – така евфемізація пом'якшує неприємну правду. В українському перекладі доводиться добирати аналогічно двозначні або евфемістичні вирази, щоб зберегти підтекст. Важливими є й оцінні означення: добір специфічних епітетів (скажімо, «*brilliant plan*» у значенні «*хитромудрий план*» із прихованою іронією) дозволяє маніпулятору нав'язати слухачеві певну оцінку подій. Дослідники відзначають, що серед мовних засобів з маніпулятивним ефектом особливо продуктивними є гіперболи, літоти, евфемізми, риторичні питання і «улесливі слова» (лестощі).

Гіпербола (свідоме перебільшення) підсилює емоційний вплив, спонукаючи адресата реагувати емоційніше, ніж вимагала б реальна ситуація,

30

тоді як літота (применшення) може притлумити пильність співрозмовника або викликати до нього жалість. Риторичні запитання та приховані імперативи – це

характерні граматичні засоби маніпуляції. Риторичне запитання формально виглядає як питання, але імплікує певну відповідь або думку, вигідну мовцю, примушуючи співрозмовника мовчазно погодитися.

Наприклад, у серіалі «Доктор Хаус» (англ. *House, M.D.*) головний герой часто ставить підлеглим запитання на кшталт: «*Does anyone here actually care about the patient?*», що має на меті присоромити команду і змусити її діяти; українською це передано як «*Невже хоч когось тут цікавить стан пацієнта?*», де підсилювальна конструкція з часткою «*хоч*» зберігає маніпулятивний докір [40]. Імперативи (накази, прохання) у маніпулятивному діалозі часто маскуються: замість прямого наказу мовці використовують припущення («*Maybe we should take a break...*»), умовні конструкції чи питальні речення. Таке непряме спонукання пом'якшує тиск і створює ілюзію добровільності рішення адресата [56]. Перекладачеві важливо розпізнати такі імпліцитні імперативи та добирати еквіваленти українською (напр., перетворювати «*Shouldn't we take a break?*» на «*Може, візьмемо паузу?*»), щоб зберегти прагматичний ефект [7].

Маніпулятивний діалог експлуатує форми звертання та реєстри ввічливості: підкреслено люб'язні «*My dear friend*» можуть маскувати недоброзичливі наміри. В українському перекладі це передають як «*друже мій*» чи «*мій любий*» – ввічлива форма, що в контексті звучить нещиро й утримує маніпулятивний підтекст [54].

Збереження маніпулятивного ефекту в перекладі. У серіальному діалозі прагматичний вплив часто передають риторичним запитанням, евфемізацією/дисфемізацією, грою інтонацій і часток; в українських перекладах ці засоби зазвичай зберігають або компенсують інструменти оригіналу (доместикація реалій, синонімічна заміна, модуляція) [7; 63]. Наприклад, «*I'm starting a neighborhood watch*» у контексті заклику до дії може бути передано як «*Я збираюся зробити загін дружинників у кварталі*» – культурно звичний еквівалент, що одразу вмикає потрібну реакцію адресата [16].

У практиці кіноперекладу часто застосовують поєднання формальних і семантичних трансформацій (синонімія, генералізація/конкретизація, додавання/опущення) для перенесення і денотативного змісту, і оцінно конотативних нюансів; за потреби частину ефекту компенсують в іншому місці діалогу (напр., через додану частку чи риторичний повтор) [6; 7]. У результаті сила впливу інколи змінюється: жаргонізм може пом'якшуватись через брак прямого відповідника, а в іншому випадку – навпаки – посилюватись завдяки вводу експресивного підсилювача в українській репліці [63].

Отже, англомовний серіальний дискурс багатий на маніпулятивні мовні засоби – від лексичних двозначностей до стилістичних фігур та прихованих імперативів. Перекладачі українською загалом успішно відтворюють ці приховані впливи, спираючись на різні трансформаційні прийоми і прагматичний аналіз контексту. У переважній більшості випадків маніпулятивний ефект оригіналу зберігається в перекладі повною мірою, дозволяючи цільовій аудиторії пережити аналогічний вплив, що й англомовна. У тих же ситуаціях, де пряма еквівалентність недосяжна, перекладацькі інтервенції мінімізують втрати підтексту: ефект досягається інакшими засобами, але глядач усе ще відчуває задуманий тиск чи прихований посил. Таким чином, якісний український переклад серіального діалогу не тільки передає зміст реплік, а й відтворює складну гру маніпуляцій між персонажами – важливий прагматичний вимір художнього дискурсу. Це забезпечує цілісність характерів і конфліктів в серіалі та рівноцінне розуміння підтекстів українською аудиторією, що є ключовим показником адекватності перекладу.

ПРОГРАМА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Підбір джерел для формування масиву матеріалу дослідження з метою репрезентативного аналізу лінгвальних засобів реалізації маніпулятивного впливу в англійському діалогічному мовленні.

1.2. Систематизація мовних засобів вияву маніпулятивного впливу (лексико-семантичних, морфолого-синтаксичних, стилістичних, прагматичних) відповідно до теоретичних засад дослідження.

1.3. Проведення лінгвістичного аналізу англomовного діалогічного матеріалу з виявленням типових стратегій, тактик, мовленнєвих актів та маркерів маніпулятивності.

1.4. Установлення частотних характеристик актуалізації перекладацьких трансформацій при відтворенні лінгвальних засобів маніпуляції в українськомовному перекладі.

1.5. Здійснення порівняльного аналізу прояву маніпулятивних засобів в англomовних репліках та у відповідних українськомовних перекладах до кожного з п'яти серіалів.

1.6. Обробка, узагальнення та оформлення результатів дослідження у вигляді таблиць, діаграм, аналітичних висновків та їх вербальної інтерпретації.

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Підбір джерел для формування масиву матеріалу

Підбір джерел здійснюється відповідно до п. 1.1 програми дослідження та охоплює англomовні діалогічні репліки і їх офіційні українськомовні відповідники (дубляж/субтитри) з п'яти серіалів: «*House of Cards*», «*Billions*», «*Better Call Saul*», «*Succession*», «*Good Omens*».

Матеріалом дослідження є 300 пар діалогічних фрагментів, отриманих із відео-перегляду та онлайн-архівів офіційних перекладів. Обов'язковим критерієм добору є наявність у репліках маркерів маніпулятивного впливу, що забезпечує релевантність корпусу поставленим завданням.

2.2. Систематизація мовних засобів маніпулятивного впливу

Відповідно до п. 1.2 програми здійснюється систематизація лексико-семантичних, морфолого-синтаксичних, стилістичних і прагматичних засобів, які фіксують маніпулятивний потенціал у діалогічному мовленні.

Систематизація охоплює побудову класифікаційних груп та визначення індикаторів маніпулятивності.

2.3. Лінгвістичний та порівняльний аналіз

Відповідно до п. 1.3 програми виконується аналіз англомовних реплік з виявленням стратегій і тактик маніпуляції, імплікатур, пресупозицій, риторичних ходів, маркерів оцінки, ролевого розподілу й інших релевантних характеристик.

Також здійснюється порівняльний аналіз зіставлення англомовних реплік з українськими перекладами щодо передачі маніпулятивних ефектів. 2.4. Установлення частотних характеристик перекладацьких трансформацій

Під час виконання п. 1.4 програми визначаються частотні параметри використання таких перекладацьких трансформацій, як:

калькування, модуляція, конкретизація/генералізація, компенсація, антонімічний переклад, прагматична адаптація.

Результати фіксуються у відповідних таблицях і діаграмах.

2.5. Аналіз прояву маніпулятивних ознак у кожному з п'яти серіалів
Здійснюється послідовний аналіз реалізації маніпулятивних стратегій і засобів у матеріалі кожного з п'яти серіалів, із визначенням специфіки їхнього відтворення в українськомовному перекладі.

2.6. Обробка, узагальнення та інтерпретація результатів

Згідно з п. 1.6 програми результати дослідження узагальнюються, отримані показники оформлюються у вигляді таблиць та діаграм, після чого здійснюється їх ґрунтовний вербальний опис.

Узагальнення включає підбиття підсумків щодо відповідності перекладу маніпулятивним цілям, виявлених тенденцій та варіативності трансформацій.

Висновки до першого розділу

У першому розділі було розв'язано теоретичні завдання, необхідні для подальшого лінгвостилістичного та перекладознавчого аналізу маніпулятивного впливу в англomовному діалогічному мовленні. Здійснений огляд наукових підходів дав змогу визначити ступінь розробленості проблеми та окреслити ключові напрями її сучасного опрацювання. Встановлено основні поняття, пов'язані з маніпулятивним впливом, а також уточнено їх функційні та прагматичні характеристики в діалогічному дискурсі.

Узагальнення наукових праць дозволило обґрунтувати теоретичні засади перекладацьких трансформацій, релевантних для відтворення лінгвальних засобів маніпулятивного впливу українською мовою. Сформовано методологічну основу для подальшого аналізу стратегій та прийомів перекладацької реконструкції, а також сформульовано програму й методику дослідження.

Розгляд лексико-семантичних, морфолого-синтаксичних, стилістичних і прагматичних засобів маніпулятивного впливу дав змогу систематизувати їхні функції у формуванні комунікативної інтенції мовця. Сформовані узагальнення забезпечують теоретичний фундамент для дослідження способів відтворення цих засобів в українськомовному перекладі, що становитиме предмет наступних розділів.

35

РОЗДІЛ 2

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ

ЗАСОБІВ РЕАЛІЗАЦІЇ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ

В АНГЛІЙСЬКОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ

2.1 Класифікація англійських діалогів за типом маніпулятивного впливу

У діалогічному мовленні маніпулятивний вплив раціонально класифікувати не лише за інституційною сферою комунікації (політика, повсякденна взаємодія, комерція), а й за домінантними стратегіями, що формують очікування адресата, канонізують «рамку» інтерпретації та спонукають до бажаної реакції мовця. У кожному з трьох типів – політичних дебатах, побутових розмовах і маркетингових діалогах – по-різному поєднуються пресупозиції, ентимематичні побудови, хибні бінарності, «рамкування» подій, апеляції до авторитету, імпліцитні причинно-часові зв'язки. Саме це поєднання, а не ізольовані прийоми, і становить механізм прихованого контролю над когнітивною роботою співрозмовника [47; 53].

Пояснимо класифікаційні ознаки та покажемо їхню реалізацію на матеріалі трьох репрезентативних доменів.

У політичних дебатах маніпуляція функціонує як інструмент конкурентного переозначення реальності під тиском часу, публічності та протидії опонента. Дебати організовані як послідовність ходів «агендування» (agenda-setting), репутаційного тиску (face-threatening acts), перевизначення маркерів причинності та відповідальності, що часто досягається за рахунок пресупозиційних пасток і риторичних запитань. Класичний прийом – ентимема, коли одна з посилок опускається і «добробляється» свідомістю аудиторії, завдяки чому адресат стає співконструктором потрібного висновку й менш схильний його заперечувати [57]. Типовий мікрофрагмент: *«If you truly care about national*

36

security, you will support this bill, won't you?» – тут пресупонується, що відмова дорівнює байдужості, а фінальне *«won't you?»* виконує функцію соціального тиску. Додаткову вагу має стратегія «рамкування» результатів (*«with such compelling evidence...»*) – вона збігає оцінку і фактичність, замикаючи дискусію в завчасно окреслених межах інтерпретації [53]. Нерідко застосовується хибна дихотомія (*«freedom vs. chaos»*) і причинно-часові маркери, що підштовхують до евристики *«після цього – отже, через це»* [56]. Усе це супроводжується

стилістичними засобами імпліцитного тиску – клішованими формулами («*let me be clear*»), маркерами авторитету («*experts agree*»), апеляціями до моральних категорій («*responsible leadership requires...*»), які легітимують позицію мовця і редукують альтернативні тлумачення як неетичні або нелогічні [38; 47].

У побутових розмовах маніпуляція має іншу конфігурацію влади: головними ресурсами стають афективні тригери (провина, сором, вдячність, страх втрати) та керування невизначеністю, що дозволяє адресату «добробляти» зміст власними побоюваннями чи бажаннями. Пресупозиції («*You're not going to leave me alone with this, are you?*») і ілюзорні бінарності («*Either you call him today, or we'll miss the chance*») звужують простір вибору, переводячи дискусію з площини змісту у площину самооцінки та ролей. Формально-лінгвістично побутова маніпуляція спирається на гіпотаксис, інтеррогатииви без очікування відповіді та еліпсис, що ускладнює відкрите заперечення [35; 54; 56]. Показовий діалог: – «*I'm sure someone as reliable as you won't miss the deadline again, right?*» – «*I said I'd try.*» – «*Trying is not the same as caring, is it?*» – тут фокус зміщується від факту (встиг/не встиг) до ідентичності (надійний/байдужий). Паралінгвістичні маркери (паузи, наголоси) додатково підсилюють ефект без прямого примусу [43].

У маркетингових діалогах – від роздрібних продажів до підтримки клієнтів – маніпулятивний вплив структурується довкола комерційних «рамоч» (дефіцит/терміновість, соціальний доказ, авторитет бренду) та мовних інструментів, що конструюють псевдовибір і завчасно розміщують адресата в ролі покупця: «*Would you like the Plus plan or the Pro plan?*» (бінарність без опції

37

«ні»), «*Most professionals choose Pro*» (соціальний доказ), «*Only 3 seats left today*» (дефіцит) [52]. Ентимеми працюють через імпліцитне зіставлення статусу адресата з «типовою» групою («*As a growing team, you'll need advanced controls*»), де пропущена посилка «*зростаючі команди потребують advanced controls*» автоматично добробляється адресатом [57].

Політика евфемізмів і «*weasel-words*» (seems, helps, may improve) знижує

поріг недовіри й уникає верифікованих зобов'язань, а причинно-часові формули «*Since upgrading, teams report higher productivity*» легітимують бажаний висновок без демонстрації механізму [41]. Метафорика дії («*unlock*», «*boost*», «*power up*») створює образ миттєвого й безпечного виграшу – ефективний засіб редукації критичного аналізу в умовах перевантаження уваги [47].

З огляду на окреслені сталі ознаки механізму маніпуляції – (1) опора на приховані передумови та конвенційні сценарії відповіді і (2) багатоканальна інтеграція мовних і позамовних сигналів – доцільно структурувати емпіричний матеріал за доменами. Така систематизація дозволяє зіставно бачити, як саме рамкування, ентимеми, хибні бінарності, пресупозиції та паралінгвістичні маркери «складаються» у різних типах англомовних діалогів і з якими перлокутивними ефектами вони корелюють. У політичній комунікації це, передусім, публічне рамкування поля допустимих інтерпретацій, у побутовій – моральна інтерпеляція й апеляція до стосункових норм, у маркетинговій – конструювання псевдовибору та соціального доказу; втім у всіх випадках адресата спонукають самотійно «довести» потрібний висновок, що підвищує його стійкість до контраргументації. Узагальнену класифікацію англомовних діалогів за типом маніпулятивного впливу подано у Додатку А (табл. А.1).

Наведена таблиця дозволяє не лише класифікувати маніпулятивні практики за сферами вжитку, а й вибрати релевантні аналітичні процедури: реконструювати приховані ланки аргументації в дебатах, виявляти моральні передумови у побутовій взаємодії та нейтралізувати псевдоальтернативи й евфемізми в комерційних діалогах. У такий спосіб досягається методична узгодженість між описом прийомів і їх перевіркою на емпіричному матеріалі.

38

Ілюстративні міні-кейси з англомовними репліками демонструють ці відмінності й спільності. Політичні дебати: «*With such compelling results, how can anyone still oppose this reform?*» – риторичне запитання з фреймом «*опозиція = ірраціональність*», що випереджає дискусію про якість «результатів» [47].

Побутова розмова: «*If you really cared about us, you'd be home earlier*» –

інтерпеляція через ідентичність та почуття провини, де змістовний аргумент підмінено оцінкою особистісної якості [35]. Маркетинговий діалог: «*Most teams like yours start with Pro – shall I set that up?*» – соціальний доказ + псевдовибір із редукцією опції «відмови» [52].

У кожному прикладі адресат опиняється у «тунелі» інтерпретації, де заперечення вимагатиме не лише логічного кроку, а й виходу із нав'язаного соціально-морального або статусного фрейму. Таким чином, класифікація англomовних діалогів за типом маніпулятивного впливу ґрунтується на домінантних стратегіях, що актуалізуються у відповідному дискурсивному полі: у політиці – ентимеми, рамкування, каузалізація через часові маркери й хибні бінарності; у побуті – пресупозиції, моральна інтерпеляція, еліптичні та інтеррогативні структури з афективним навантаженням; у маркетингу – псевдовибір, соціальний доказ, дефіцит/ургентність, евфемізація з «м'якими» модальностями. Усі три сегменти демонструють системну експлуатацію когнітивних схем і соціальних очікувань, що забезпечує «тихий примус» – переформатування уваги, відповідальності та норм без потреби в прямому наказі.

2.2 Лексико-семантичні засоби маніпуляції (використання конотативних слів, евфемізмів, термінів, інвективної лексики)

Лексико-семантичний рівень у діалогічній взаємодії – це «панель керування» оцінною складовою, де через керування конотаціями, евфемістичними замінами, термінологізацією та інвективним маркуванням адресата формують траєкторію інтерпретації співрозмовника. Ключова операція полягає в підкладанні прихованих передумов, які адресат приймає як фон і на

39

яких «сам» добудовує потрібний висновок; саме тому такі висновки демонструють підвищену стійкість до заперечення [57]. Досягти цього допомагає багатоканальна інтеграція мовних сигналів (лексика, синтаксис,

маркери модальності) з паралінгвістикою (інтонація, паузи, темп), що підсилює перлокутивний ефект і мінімізує ризик відкритої конфронтації [35]. Експериментальні спостереження над керуванням увагою через текстові «підсвітки» (enhancement) показують: коли читачеві/слухачу задають спосіб прочитання («уваж на це»), він відтворює зв'язки сам і охочіше їх захищає [53].

Конотативні слова як інструмент рамкування працюють через «накладання ярлика» на подію або роль співрозмовника. У політичному міні-дебаті замість нейтрального *plan* лідер уживає *reform* щодо власної ініціативи, натомість пропозицію опонента називає *scheme*: «*Our reform will restore fairness, while their scheme risks households*» Таке протиставлення непомітно переводить дискусію з площини доказів у площину моральних якостей. У побутовому діалозі формула «*A responsible person wouldn't delay this conversation*» підштовхує адресата погодитися, аби не приміряти ярлик «безвідповідального». У маркетинговому діалозі конструюється групова норма: «*Professionals don't settle for the Basic tier*». Дослідження політичної інвективи показує, що «м'які» етикетки на кшталт *uninformed*, *naïve*, *reckless* не гірше за відверту лайку знецінюють позицію опонента [47]. Для українського перекладу важливо зберегти вектор оцінності (*reform* → «реформа/оновлення», *scheme* → «махінація/сумнівна схема»), інакше втратиться прагматичний ефект [63].

Евфемізми як тактика «м'якого приховування» відсуюють небажані денотати, оперуючи нейтрально-позитивними асоціаціями (*economically inactive* замість *unemployed*; *revenue enhancement* замість *tax increase*; *downsizing/rightsizing* замість *laying off* тощо) [9; 11]. У воєнно-безпековому регістрі евфемізація різкіша (*collateral damage* замість *civilian victims*; *interrogation techniques* замість *torture*). Типовий діалог у телестудії: А: «*Civilian casualties were, regrettably, collateral,*» – пауза – «*and the operation remained limited.*» Дві лексичні підміни плюс пауза нормалізують насильство, знімаючи

афект і причинність [35]. Для аналітичного тексту доречна «розовфемізація»: *collateral damage* → «жертви серед цивільних», *interrogation techniques* →

«катування».

«Терміни-евфемізми» – спеціалізована лексика, що завдяки науково бюрократичному звучанню змінює жанровий код розмови (*categorical inaccuracy/terminological inexactitude* замість «брехня»; *compliance issue* замість *violation*; *revenue realignment* замість *price hike*). У продажах і промо – weasel words (*seems, helps, may improve*), абстрактні іменники на -tion/-ment і модальності знімають підзвітність твердження і переводять питання «чи потрібно?» у «який пакет обрати?» [11; 54].

Інвективна лексика та дисфемізми, навпаки, форсують афект і редукують складну позицію опонента до зневажливої етикетки; у дебатах це часто поєднується з риторичними питаннями й пресупозиційними пастками («*Do you seriously think anyone else could handle this as well as I do?*») [47].

Серед «зв'язних швів» маніпуляції окремої уваги заслуговують пресупозиції, ентимеми та часові маркери – вони «склеюють» висловлене й невисловлене, даючи ефект каузальності там, де є лише послідовність подій («*After our reform, unemployment fell...*») [40].

В англomовному побутовому мовленні це виглядає так: «*Since you value the team, you'll join us on Saturday,*» де *since* одночасно виконує роль «підстави» і тиску; в українському перекладі варто зберегти причинний маркер, щоб показати «пастку» («*Раз ти цінуєш команду, то...*») [1].

Розглянемо прикладові мікросцени з різних доменів.

Політичні дебати (рамкування + евфемізм + ентимема):

A: «*With our reform, hardworking families finally get relief; your scheme benefits insiders.*»

B: «*Name a single family that saw this so-called relief.*»

A: «*Since household savings are up, the policy works – you wouldn't deny the numbers, would you?*»

Як бачимо, *reform/relief* протиставлені *scheme/insiders* (конотації), *since* + «цифри» імітують каузальність, розділове запитання (tag question) *would you?* –

пресупозиційна пастка [57, с. 73–76]. Переклад із демаскуванням: «Оскільки заощадження зросли, політика спрацювала» → «Після змін заощадження зросли (але причина не доведена)».

Побутова розмова (моральна інтерпеляція + м'яка інвектива):

A: «*If you were really supportive, you wouldn't bring this up now.*»

B: «*I am supportive; I just need clarity.*»

A: «*Clarity can wait; recklessness can't.*»

Етикетки *supportive/recklessness* переписують ролі, а «умовний докір» («*If you were...*») змушує В виправдовуватись. Український переклад має зберегти тон докору: «Якби ти справді підтримував(ла)...

Маркетинговий діалог (термінологізація + псевдовибір):

A: «*Given the recent exchange rate adjustment, most professionals don't settle for Basic.*»

B: «*So Pro is mandatory?*»

A: «*Not mandatory – just the prudent choice.*»

exchange rate adjustment (термін-евфемізм) нейтралізує «девальвацію», *professionals/prudent* (конотації) створюють норму; питання В виводить приховану модальність з «припущення» у «зобов'язання», але відповідь знову тоне в конотації «обачності» [1].

Окремий пласт – регулярні лексичні патерни, що сигналізують маніпуляцію: (1) абстрактори на *-tion/-ment* у парі з розмитою модальністю (*appears to, likely to*) – «об'єктивізують» оціночні судження; (2) позитивні рамки для негативних дій (*streamlining, restructuring, optimization*) – маскують скорочення, підвищення цін, зняття зобов'язань; (3) «крихкі» епітети до оціночних іменників (*robust evidence; compelling results*) – задають стандарт незаперечності без демонстрації даних; (4) антономазійні ярлики (*the adults in the room; the fringe*) – кодують статусну ієрархію; (5) розділове питання («..., *isn't it?*», «..., *would you?*») – переводять норму в самоочевидність [42].

Ці самі прийоми фіксуються і поза політикою – у спонтанних мережових

діалогах та коментарях, де вплив реалізується через «цілеспрямовану трансформацію інформації» і гру на емоціях/потребах адресата [61]. Власне, діалог стає ареною маніпулятивної тактики навіть тоді, коли мовці керуються «благими» намірами: саме прихованість інтенції та непрозорість лексико семантичних заміни і створюють ефект [1].

З огляду на перекладознавчу складову теми доцільно сформувати робочі пари маскування/демаскування, що допомагають послідовно відтворювати ефект або його розкривати (для аналітики):

- *negative growth* → «негативне зростання» / «спад, криза» [11] • *revenue enhancement* → «збільшення доходів бюджету» / «підвищення податків» [11]
- *exchange rate adjustment* → «коригування курсу» / «девальвація» [11] • *downsizing/rightsizing* → «оптимізація штату» / «скорочення персоналу» [11]
- *collateral damage* → «колатеральні втрати» / «жертви серед цивільних» [11]
- *interrogation techniques* → «методи допиту» / «катування» [11] • *scheme* (про опонента) → «схема/махінація» / нейтр. «проект» (за контекстом) [47]
- *professionals don't settle...* → «професіонали не задовольняються...» / «апеляція до статусної норми» (аналітична ремарка) [43].

Нарешті, варто наголосити на діагностичних ознаках, корисних для емпіричного аналізу англomовного діалогічного матеріалу: (а) кластери евфемізмів навколо «болючих» тем (*війна, гроші, звільнення*) – ознака системної стратегії пом'якшення [11]; (б) поєднання квазі-універсальних тверджень «*що всі знають*» (*everyone knows, as you can see*) з ентимемами – індикатор наві'язування «спільного знання» [57]; (в) послідовності *since/after/with* як маркери псевдокаузальності, особливо коли їх підкріплює «сухий» технічний

43

термін [57]; (г) фреймові опозиції добродійних/невигідних ярликів (*responsible vs reckless; professional vs basic*) – ознака моральної інтерпеляції [1]. У сумі ці засоби працюють як узгоджений механізм управління оцінністю: евфемізація «гасить» осуд, термінологізація додає ореолу експертності, інвектива форсує

афект, а добір конотацій вписує адресата в потрібну роль. Саме на цьому рівні маніпуляція стає найменш видимою та найбільш дієвою; її розпізнавання у тексті й перекладі відновлює прозорість інтерпретації й баланс між денотативною правдою та її конотативним «дизайном».

2.3 Морфолого-синтаксичні засоби маніпуляції (використання імперативних конструкцій, пасивного стану, питальних речень)

Морфолого-синтаксичний рівень англійського діалогічного мовлення задає «режим керування» для прихованого впливу: імператив спрямовує поведінку, пасивний стан перерозподіляє/розмиває відповідальність, а питальні речення вмонтовують пресупозиції й підштовхують до потрібного висновку. Ключовим тут є те, що у сучасній англійській фінитність/нефінитність і модальність здебільшого витлумачуються синтаксично, а не морфологічно: одна й та сама форма дієслівного стрижня *open* може виступати як наказова, індикативна, інфінітивна чи суб'юнктивна – розрізнення забезпечує позиція в реченні, наявність/тип допоміжних дієслів, маркерів *to* тощо [59, с. 196–201]. Саме ця «синтаксична економія» створює зручні умови для маніпуляції: директивність, каузальність і відповідальність кодуються непомітно, без «грубої» інформативної позначки.

Імперативні конструкції в англійській ґрунтуються на «голому» дієслівному стрижні без особових афіксів (*Open the door!*), інколи – з експліцитним суб'єктом у позиції, нетиповій для індикатива (*Someone open the door!*), що підкреслює нефінитний/модальний статус форми [48; 59, с. 199–200]. На рівні перлокутивного ефекту імператив у діалозі працює тоді, коли «маскується» ввічливістю або спільнотворенням: *let's*-імператив («*Let's keep this*

44

between us») створює ілюзію колегіальності, хоча прагматично задає односторонню норму; квазі-імперативи типу «*Do me a favor and...*» чи «*Be a sport, will you?*» поєднують наказ з апеляцією до «позитивного обличчя»

адресата. Дискурсивно це узгоджується з позитивною стратегією ввічливості (інтенсифікатори *so, very, too*; компліменти; вигуківі структури *what a...!/such a...!*), що «пом'якшує» директиву й зменшує ймовірність опору [54]. У перекладі українською доречні тональні відповідники, які зберігають директивність і фасад співучасті: *let's* → «давай/давайте», «спробуймо», а для квазі-імперативів – «зробіть ласку і...», «підтримаймо один одного і...». В аналітичному відтворенні маніпуляції, навпаки, виправдано «роззв'ичливлення»: «*Let's put this behind us*» → «Припинимо це обговорювати».

Пасивний стан у сучасній англійській (*be* + *V-ed/-en*) змінює валентність предиката, висуваючи внутрішній аргумент у позицію підмета і дозволяючи не виражати джерело дії або маргіналізувати його у *by*-фразі [59, с. 201–203]. Відсутність агенса («*Mistakes were made*», «*Your access has been revoked*») – класична стратегія розмиття відповідальності: подія постає як «те, що сталося», а не як чийсь вчинок. Крім того, одна й та сама морфологічна форма на *-ed* у конструкції з *be* може реалізувати або подієвий пасив (*It was opened by the locksmith*), або ад'єктивовану, результативну інтерпретацію (*The door is closed*) – різницю задає синтаксис та інтерфейсне читання, а не окрема морфема часу [59, с. 203–204]. Це відкриває маніпулятивну шпарину: «*We are committed*»/«*The issue is being handled*» звучать як «стан справ», хоча імплікують (і приховують) дію агенса. В українському перекладі вибір між пасивом («було підвищено податки») та активом («уряд підвищив податки») – це вибір між відтінками відповідальності. Якщо мета – демаскувати маніпуляцію, доцільно повертати агенса: «*The policy was implemented*» → «Міністерство запровадило політику». Якщо ж завдання – реконструювати оригінальний ефект нормалізації, зберігаємо безособовий/пасивний шаблон: «було ухвалено рішення», «ведеться розслідування».

Питальні речення дають тонкий інструмент керування «спільним ґрунтом» завдяки прихованим передумовам і риторичній директивності. *Yes/no*-питання з негативною полярністю («*Isn't it time we moved on?*») імплікує бажану відповідь

і виступає як непрямий імператив; альтернативні питання звужують простір вибору до «санкціонованих» опцій («*Do you want the Pro or the Pro Plus plan?*»), хоча «*не купувати*» вилучено з меню; конструкції «*Why don't you...?*» та «*Would you mind...?*» прагматично виконують директивну функцію, але граматично мімікрують під прохання/пораду. Це спирається на операції з пресупозиціями та ентимемами, коли частина аргументу замовчується і «добудовується» адресатом у потрібному напрямку [38]. Додатково, часові/причинні маркери в інтеррогативах («*Since we already agreed, can you sign now?*») підмішують каузальність через темпоральність, змушуючи прийняти «вже погоджено» як даність [38]. Українські відповідники зберігають цей потенціал: «*Хіба не час...?*», «*Чому б вам не...?*», «*Ми ж уже домовилися, правда?*» – у перекладацькому коментарі їх варто кваліфікувати як пресупозиційні/директивні питання, а за потреби – переформульовувати у відкриті запити («*Коли саме ви готові...?*»).

Суто граматичні властивості англійських наказових, пасивів та інтеррогатив посилюють їхню маніпулятивність через «синтаксичну двозначність» фінитності. Імператив та низка модальних/суб'юнктивних ужитків формально збігаються з «голим» стрижнем (*Open it!*; *I request that he open...*), а отже не мають морфологічного індикатора часу/особи – відповідальність за інтерпретацію перекладається на контекст і просодію [59, с. 199–201]. У пасивах та дієприкметникових предикативах одна й та сама -ed форма отримує подієву чи стативну інтерпретацію залежно від допоміжного (be/have) і синтаксичної конфігурації, що дозволяє «перемикати» фокус між дією та станом без зміни лексеми [59, с. 201–204]. Для маніпулятора це можливість директиву подати як раду, дію – як стан, а примус – як консенсус; для аналітика/перекладача – потреба виявляти приховані передумови й повертати агентність та модальність на поверхню висловлення.

Узагальнюючи: ці граматичні модуси (імператив, пасив, інтеррогатив) у реальному діалозі часто працюють зв'язкою: наказовість маскується

інтеррогативом і підмазується позитивною ввічливістю; пасив підкладає «безагентний» фон; часові зв'язки мімікують причинність. Саме прихованість впливу, гра на емоціях і пресупозиціях та ілюзія автономного вибору відрізняють маніпуляцію від відвертого переконування.

2.4 Стилiстичнi прийоми манiпуляцiї (риторичнi запитання, метафори, порiвняння, iронiя, сарказм)

У дiалогiчному англomовному мовленнi стилiстичнi прийоми виконують роль «прихованих iнструментiв» керування iнтерпретацiєю: вони не стiльки повiдомляють факти, скiльки формують iнтерпретацiйну рамку, iнтегруючи оцiннi компоненти та пресупозицiї у комунiкативний обмiн. З погляду критичного дискурс-аналiзу манiпуляцiя спрямована не лише на висловлювання, а насамперед на «розумовi уявлення» адресата – знання, оцiнки, iдеологеми, якi згодом визначають дiї [30].

У сучасному медiа- та полiтичному дискурсi прицiльний вплив концентрується на семасiологiчному рiвнi – через тропи й фiгури (метафору, порiвняння, iронiю, антитезу, повтор, iнверсiю, паралелiзм, парцеляцiю тощо), бо саме вони забезпечують «короткий шлях» до емоцiйної та оцiнної iнференцiї [19; 33]. У полiтичному мовленнi цi засоби формують «емоцiйну архiтектуру» повiдомлення: вiдхилення вiд очiкуваної форми/смислу привертає увагу, керує оцiнкою i подає сугестивний сигнал адресатовi [33].

Риторичнi запитання в англomовному дiалозi – формально iнтеррогативнi, а по сутi асертивнi чи директивнi ходи. Негативнi полярнi питання (*Isn't it...?*), роздiлове питання (*..., isn't it? ..., don't you think?*) та експресивнi wh-конструкцiї (*How could you...?*) iндукують бажану вiдповiдь адресата та вмонтовують припущення, переносючи тягар доказу на співрозмовника [33; 47]. Така iнтеграцiя пресупозицiї у спiльний фонд знань («ми вже погодилися, що...») –

одна з найефективнiших манiпулятивних тактик публiчних дiалогiв [57].

Українські маркери «*хіба*», «*невже*», «*чи не так?*» зберігають сугестивну силу; для нейтралізації тиску доречно розгортати імпліцитне твердження в нейтральний запит без закритих преміс.

Метафора й персоніфікація працюють як механізми фреймування: готові образи із вбудованими асоціаціями швидко «прикріплюють» оцінку до складних явищ (напр., кластери на кшталт *a beacon of hope / relief / possibility* формують позитивний сценарій), а біомедичні кадри типу «*recovery got a shot in the arm*» нормалізують «болючі» заходи як терапію [19; 33]. Перекладачеві важливо утримати співвідношення *vehicle/tenor*: або зберегти образ (маяк/«щеплення»), або адаптувати його до культурних норм («*потужний імпульс*», «*додатковий стимул*»), не втрачаючи оцінного вектора.

Порівняння (*simile*) робить перенос явним (*like/as*) і знижує когнітивну вартість зсуву, тому легко проходить у заголовках, слоганах і живому діалозі: «*Brexit is like watching a car crash in slow motion*» імплантує катастрофічну рамку ще до фактів [19; 33]. В усному спілкуванні *simile* дозволяє «олюднювати» ідеї без прямого звинувачення: «*Your plan is like duct tape – quick fix at best.*»

Іронія та сарказм – двошарові висловлення (поверхнева позитивна форма протиставлена негативній інтенції). У медійному дискурсі вони виконують непрямий осуд і дисциплінують норму («*очевидне порушено*»), примушуючи до згортання незгоди через сором/ризик втрати обличчя [19; 33]. У міжкультурному перекладі сарказм інколи доцільно «охолоджувати» до іронії, щоб зберегти критичний сигнал без ескалації.

Маніпулятивний потенціал різко зростає, коли тропи структуровані в синтаксичні фігури: анафора/епіфора, паралелізм, інверсія, парцеляція ритмізують висловлення і створюють ефект завершеності та впевненості («*ми знали – вони знали – всі знали*»), виносять оцінку на передній план («*Never before have we...*»), дозують неприємний зміст («*Проблема вирішена. Поки що.*») [19]. Для перекладу критично не порушити цей ритм, бо саме він несе значну частку сугестивної сили; якщо ж мета – демаскувати вплив, ритм доцільно демонтувати

роз'єднувати повтори, додавати причинно-наслідкові зв'язки та атрибутувати агенса [38; 43].

Далі узагальнено типові реалізації прийомів у діалогічному мовленні з вказівками на перекладацькі стратегії й очікуваний ефект. Приклади стилістичних прийомів маніпуляції в англomовному діалозі та їх відтворення українською подано у Додатку А (табл. А.2).

Мікромеханіка впливу добре помітна у комбінованих ходах. Зразок діалогічного обміну: А: *«We all want progress, don't we? Brexit is like a car crash in slow motion. The PM's plan is a beacon of hope.»* В (опонент): *«Brilliant plan.»* Тут послідовно спрацьовують: (1) риторичний тег («ми всі») – примус до згоди; (2) порівняння – апокаліптичне кадрування «входу»; (3) метафоричний кластер «маяка» – позитивне праймування «виходу»; (4) іронічне «Brilliant plan» – санкція несприйняття й соромлення. Українські відповідники, що зберігають ефект: *«Ми ж усі хочемо прогресу, чи не так? Брекзит – наче аварія в уповільненні. План Прем'єра – маяк надії.»* – *«Блискучий план.»* Якщо завдання перекладача – знизити маніпулятивність (напр., у новинній подачі), можливе розгерметизування: *«Дехто вважає це прогресом. Є також порівняння з «аварією в уповільненні»; прихильники описують план як «маяк надії». – «Спростуймо аргументовано...».* Таким розкладанням тропів і зняттям ритмічної «стислості» ми повертаємо адресатові контроль над оцінкою.

Практичні орієнтири для аналізу/перекладу діалогічної маніпуляції такі: по-перше, ідентифікувати троп/фігуру і визначити, що саме вона приховує або підмінює (агенса, каузальність, оцінку) [19]. По-друге, вирішити, чи відтворювати ефект еквівалентним засобом, чи нейтралізувати його (де метафоризація, розгортання пресупозицій, «охолодження» сарказму) [19]. По-третє, перевірити ритміко-композиційний каркас (повтор, паралелі, інверсії), адже саме ритм часто «притягує» згоду незалежно від змісту [19]. У політичному дискурсі додатково варто відстежувати я-/ми-позиціонування та

адресатні сегменти, бо саме вони детермінують добір прийомів і тональність – від консенсусної «ми»-риторики до полемічної «вони»-риторики [33].

49

Отже, риторичні запитання, метафори/персоніфікації, порівняння, іронія та сарказм у діалогічному англомовному мовленні є не просто «прикрашенням», а механізмами керування увагою, оцінкою і модальністю, що працюють у зв'язці з ритмічними синтаксичними фігурами. Їхня ефективність тримається на прихованості й економії інференцій; а завдання аналітика/перекладача – вчасно побачити «раму», відрізнити образ від доказу й, за потреби, повернути адресатові прозорість інтерпретації.

2.5 Прагматичні аспекти маніпуляції в англомовному діалозі (порушення максим Грайса, імплікатури)

Прагматичний вимір маніпуляції в англомовному діалозі найкраще видно там, де співрозмовники формально «кооперуються», але насправді скеровують інтерпретацію партнера через керовані порушення кооперативного принципу й запуск імплікатур. Класична формула П. Грайса – «роби свій внесок настільки, наскільки цього вимагає мета чи напрям розмови» – конкретизована чотирма максими: кількості, якості, релевантності та способу (ясності) [40]. Саме «недотримання» цих максим (flouting, violating, infringing, opting out, suspending) відкриває канал для імплікатур – змістів, які не сказані прямо, але розрахунково відновлюються слухачем [44]. У маніпулятивному діалозі адресант спирається на те, що слухач автоматично шукатиме кооперативне тлумачення; отже «злам» очікування керує реконструкцією прихованих намірів і перлокутивним ефектом. На когнітивному рівні це узгоджується з баченням маніпуляції як впливу на «розумові моделі» адресата – знання, думки, ідеології, що зрештою керують діями [30].

Максима кількості маніпулюється двома симетричними способами: дефіцитом (замовчування ключа до оцінки) і надлишком (перевантаженням

вторинними деталями). У навчальних діалогах шкільних підручників зафіксовано уривання релевантності та «плавання» кількості: імплікатури в таких випадках сигналізують справжній інтерес персонажа або небажання

50

підтримувати тему [27]. У художньому кінодіалозі найчастіше експлуатуються «сумнівність істинності» (максима якості) та «неоднозначність/затемнення» (максима способу), тоді як кількість і релевантність слугують каналами для зміни теми й темпу [46].

Коли порушується максима якості (непідтверджені твердження, «напівправди»), слухач зчитує імплікатуру наміру приховати/відвернути: коротка відповідь «*The guy you didn't count on*» на запитання поліцейського «*Who the hell are you?*» не дає ідентифікації (дефіцит кількості), але імплікує асиметрію знань і домінування, створюючи психологічну перевагу мовця [46].

Порушення релевантності – класичний «ухил»: «*By the way, I've got to find my seat*» у відповідь на запрошення продовжити гру імплікує відмову без прямої відмови [27]. Максима способу цілеспрямовано «ламається» через амфіболію та ухильні відповіді – це одночасно блокує уточнювальні питання і підсилює образ «неконтрольованого агента» [25]. Теоретично демонстративне умисне порушення кооперативного принципу (flouting) запускає у слухача розрахунок імплікатур, тоді як пряме порушення максимальної інформативності (violating) прагне навпаки – щоб висловлення прийняли «за номіналом» без перерахунку [44].

Імплікатура як механізм керованої реконструкції залежить від типу: генералізована (GCI) активується звичними евристиками (очікування максимальної інформативності, релевантності), тоді як партикуляризована (PCI) критично опирається на контекст сцени, ролі, жанр [44]. Маніпулятор віддає перевагу PCI: що більше контексту під його контролем (рамка новин/дебатів, асиметрія знань у приватній розмові), то надійніше слухач «сам» відновить потрібний висновок. Водночас GCI спрямовують адресата до потрібного висновку: ритмічні паралелізми, повтори, «ми»-формули створюють тло

консенсусу, на якому навіть ухильний мовець виглядає кооперативним [19].

Приклади мікроепізодів із коментарем імплікатур та перекладацьких рішень. (1) Політичне інтерв'ю: Q: «*Will you release the full report?*» A: «*We've been transparent from day one.*» – порушено релевантність (немає yes/no) і якість (неперевірювана «прозорість»); PCI: «повної публікації не буде». Українською:

51

«*Ми від самого початку працюємо прозоро*»; для демаскування в новинному викладі доречно додавання рамки: «*На пряме запитання відповіді «так/ні» не було*» [19]. (2) Корпоративний PR: Q: «*Did the product fail?*» A: «*Customer safety is our top priority.*» – релевантність «зламано», імплікатура: «*так/ризиків підтверджено*». Українською: «*Безпека клієнтів – наш пріоритет*»; нейтралізація: «*На питання про відмову продукту компанія не відповіла, заявивши лише...*» [19]. (3) Інтерперсональна маніпуляція типу газлайтингу (gaslighting), що у термінах дискурс-аналізу трактується як навмисне спотворення попередніх висловлювань адресата з метою зниження його впевненості у власних оцінках та пам'яті [47]. A: «*You said you'd call.*» B: «*I was swamped; anyway, you always overreact.*» – порушення якості (сумнівне виправдання) + релевантності (зміна теми) + кількості (жодних деталей). Імплікатура: «*провина на тобі*»; український відповідник повністю відтворює маніпулятивний хід.

У реальному політичному/медійному діалозі прагматика маніпуляції переплетена зі стилістикою: метафори, алюзії, риторичні запитання виступають «рамами» для імплікатур, пришвидшуючи їх відновлення і зменшуючи опір інтерпретації [19; 33]. Так, формально інтерогативне «*Isn't it time we moved on?*» порушує кількість (уникнення аргументації), але розділове питання створює загальну GCI «*згода вже існує*». А стабільні метафоричні кластери з позитивною оцінністю, що у англійських діалогах позначають полегшення, відновлення контролю чи появу шансів, виконують роль перцептивного фільтра, який зміщує увагу адресата від релевантності до емоційної конотації повідомлення [33].

Практичну корисність для дослідника/перекладача дає операціональний інструментарій, який поєднує тип порушення, очікувану імплікатуру і перекладацькі дії з урахуванням цілей (зберегти/нейтралізувати вплив). Узагальнення подано в Додатку А (табл. А.3).

Важливо враховувати обмеження кооперативної моделі: «кооперація» у П. Грайса – технічний термін, а не обіцянка доброзичливості; у реальному спілкуванні норми культурно варіюють, максими накладаються, тому атрибуція

52

конкретного «зламу» не завжди однозначна [44]. Неограйсіанський підхід (розрізнення GCI/PCI, евристики Q/I/M (див. Додаток Б) підсилює пояснювальну силу аналізу: маніпулятор або спирається на «загальні» очікування інформативності/простоти, або штучно конструює контекст, у якому «потрібна» PCI виглядає єдиною природною реконструкцією [44]. У медіадискурсі ці механізми діють «зв'язкою» з лексико-стилістичними засобами, що лежать в основі організації маніпуляції в масовій комунікації [19].

Висновки до другого розділу

У другому розділі було виконано комплексний лінгвостилістичний аналіз засобів реалізації маніпулятивного впливу в англійському діалогічному мовленні. Проведена класифікація діалогів за домінантним типом маніпуляції дала змогу окреслити основні комунікативні сценарії, у межах яких формується маніпулятивна інтенція. Систематизація лексико-семантичних, морфолого синтаксичних, стилістичних і прагматичних засобів показала їхню функційну роль у структуруванні оцінності, приховуванні агентності, моделюванні емоційного впливу та керуванні інтерпретацією адресата.

Узагальнення фактичного матеріалу засвідчило, що маніпулятивний ефект забезпечується поєднанням різнорівневих мовних маркерів, які формують стійкі патерни впливу: інтенсифікацію чи зниження оцінки, конструювання рамок сприйняття, маскування інтенції, перебудову інформаційної структури висловлення, підсилення ритму та внутрішньої логіки діалогу. Розкрито типові

комунікативні стратегії, у межах яких ці засоби поєднуються, – від імплікатурних ходів та риторичних конструкцій до маніпуляції ритмом, жанровими конвенціями й соціально-мовними маркерами.

Отримані результати створюють аналітичну основу для подальшого дослідження способів відтворення маніпулятивних засобів українською мовою та визначають параметри перекладацької чутливості, релевантні для реконструкції прагматичного ефекту в перекладі, що і становитиме предмет наступного розділу.

53

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ

ЛІНГВАЛЬНИХ ЗАСОБІВ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ

В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

3.1 Загальні перекладацькі стратегії відтворення маніпулятивного впливу

Англомовний серіальний дискурс – зручне випробувальне поле для перекладача, який має не просто «передати зміст», а відтворити керування увагою, оцінкою та висновком адресата. Маніпуляція в діалозі тримається на прихованих передумовах, фреймах інтерпретації та керованих імплікатурах; адресат «сам» добудовує потрібний висновок, тому такі висновки стійкі до контраргументації [57]. Ритмічні й тропеїчні стилістичні обрамлення – риторичні питання, повтори, метафоричні кластери, іронія – інтегрують оцінний компонент у форму висловлення і зменшують запит до доказовості [33]. Додайте до цього синтаксичні перемикачі типу пасива й квазі-імператива, що непомітно розподіляють агентність та директивність, – і стає зрозуміло, чому буквальність часто нейтралізує перлокутивний ефект [59; 54]. У політичних і бізнесових фреймах, де працюють агендування та псевдокаузальність («*after/since*» → «*через me*»), перекладачеві доводиться або

зберігати ці «короткі замикання» логіки, або розгерметизувати їх – залежно від цільової задачі [58].

Корпус обрано так, щоб покрити різні інституційні поля та реєстри маніпуляції. Політичний вплив і публічна риторика репрезентовані «*House of Cards*», фінансово-юридична агресія та терапевтична психологія – «*Billions*», правова софістика і шахрайська еристика – «*Better Call Saul*», корпоративно сімейна гра статусів і токсичні стосунки – «*Succession*», іронічно-теологічні переговори та моральна двозначність – «*Good Omens*». Для кожної назви сформовано цілеспрямовану вибірку по 60 діалогічних реплік з високою щільністю маніпулятивних тригерів: пресупозицій, розділових питань,

54

фалшивих бінарностей, пасивів без агенса, метафоричних рам, іронії, вульгаризмів, інтертекстуальних натяків. Далі кожну пару «оригінал–український відповідник» анотовано типом перекладацької трансформації (буквальний переклад, адаптація, модуляція, генералізація, експлікація/деевфемізація тощо), а також короткою оцінкою, чи збережено перлокутивний ефект. Саме таке зіставлення дозволяє побачити, де буквальність відтворює маніпуляцію разом із формою, а де потрібна інтервенція – від підсилення ритму до повернення прихованого агенса.

У «*House of Cards*» маніпуляція здебільшого будується на афористичній бінарності («*Everything is about sex. Except sex. Sex is about power.*») і на «високій» метафориці влади («*Power is a lot like real estate*»). Тут критично зберігати стрункий паралелізм та короткі ударні кластери. Варіант «*Усе – про секс. Крім сексу. Секс – про владу*» звучить природніше за кальку «*Секс про владу*», бо підтримує нульовий зв'язок і ритм тричленної антитези. У метафорі «*Money is the McMansion in Sarasota... Power is the old stone building...*» культурний реалій McMansion актуалізує соціально-класову іронію; проста заміна на «масток» знімає сатиричний відтінок. Щоб утримати соціолект, доречно «підсвітити» показний фальш-розкішний будинок: «*безликий «мак-особняк» у Сарасоті*» – ця інтернаціоналізована калька з пояснювальним

епітетом відтворює класовий укол і зберігає іронію статусного кітч.

У політичних афоризмах із пасивом, які розмивають відповідальність («*Mistakes were made*»-типу у серіалі чимало парафраз), українська має два режими: або відтворити відособлений стан («було ухвалено рішення...»), або повернути агенса для демаскування («адміністрація ухвалила...») – вибір залежить від того, чи ми зберігаємо маніпулятивний ефект, чи нейтралізуємо його.

«*Billions*» випробовує перекладача на межах реєстру: жорсткі вульгаризми, ультимативні директиви, підкреслена «маскулінна» агональність. Із висловами на кшталт «*What's the point of having fuck you money, if you never say 'fuck you'?*» культурна доместикація типу «гроші на «нішов ти»» працює ліпше

55

за евфемізацію – інакше зникає демонстративний шантаж обличчя співрозмовника. Рядки з колективним соромленням («*Get the fuck up or people will think I'm not paying you enough*») реалізують тиск норми через публічний імідж; тут важлива відтворюваність соціальної рамки («люди подумают...»), і прямі вульгаризми виправдані реєстром сцени. Коли серія грає в технократичну евфемізацію («*statutory law*» vs «*law of civility*»), український переклад не повинен знімати іронію, підмінюючи юридичну дихотомію моралістикою; матеріалізована «увічливість як закон» – саме той цинізм, що задає рамку маніпуляції.

У «*Better Call Saul*» вплив часто народжується з двозначності слова і з ідентичнісної гри. Ключова каламбурна репліка «*S'all good, man*» – етимологічний місток до псевдоніма Saul Goodman. Узвичаєна «*Все гаразд, чоловіче*» руйнує цю нитку; більш ефективно дати гібрид, який чується як ім'я й фраза одночасно: «*Сол гуд, мен!*» – з подальшим «узвичаєнням» до імені персонажа, аби глядач «склав» гру сам і відчув, як мовна двозначність працює на сюжетну маніпуляцію. Юридичні пасиви та обтічні формули («*With good behavior, who knows?*») слід залишати туманними – саме неясність керує імплікатурою «є шлях уникнути максимального строку», і пряме роз'яснення

вб'є ефект. Де потрібно, навпаки, варто «деевфемізувати» – пом'якшені завуальовування продажів і шахрайств зручно розкривати семантичною конкретизацією («*home of the lawsuit*» як «*батьківщина позовів*») – це зберігає іронію і пресупозицію правової агресії.

«*Succession*» тримається на отруйній дотепності та ритмі. Образні порівняння й глузування («*You're like a human Roomba...*») діють завдяки точці дотику з побутом; калька бренда працює, але без ритмічного удару репліка «падає». Тому короткий двоскладовий акцент («*людський Румба*») виправданий навіть ціною мінімального відхилення від довідникової назви, бо саме ритм «цементує» соромлення. Пун «*Tomlette/Greggs*» проситься на креативну адаптацію («*Томлет*»), інакше порушується статусний маніпулятивний ефект. Вульгаризми в корпоративному контексті – це не просто лайка, а інструмент

56

домінування; надмірне пом'якшення знімає загрозу, недом'якшення – звучить фальшиво в українській культурній рамці. Баланс варто тримати за принципом «зберегти силу, а не форму» – підбираючи українські еквіваленти, які передають різкість висловлення оригіналу.

«*Good Omens*» випробовує перекладача на термінологічній міжсвітовості: богословські референти, іронічні «високі» слова, фальш-офіційні неологізми («*discorporated*», «*ineffable*»). Українське «невимовний» вдало зберігає і гру з мовною «недосяжністю», і жарт про порожні сакральні ярлики; натомість «розкорпорований» звучить механістично – природніше «розтілеснений», що повертає тілесно-метафізичний вимір і зберігає іронію. Коли Кроулі «знімає» моральну відповідальність через псевдологіку («*It's not cheating if it's for a good cause*»), буквально відтворена формула працює як дзеркало цинізму і підштовхує адресата до самовиправдання – саме цей перлокутивний ефект і варто берегти.

Ключ до відтворення маніпулятивної сили – працювати не лише зі словами, а з механікою впливу. Якщо оригінал запускає ентимему, в перекладі не слід її «розкручувати» до повного силогізму – інакше зникає співучасть

адресата у висновку. Якщо сцена приховує агенса пасивом, буквальна калька допоможе зберегти «димову завісу»; якщо ж завдання – критична локалізація, варто явити дієвця. Якщо крутиться псевдокаузальність «since/after», її небажано випрямляти до «через те» – адже саме хибна причинність і є потрібним ефектом. Де маніпуляція грає на просодиці, ритмі, розділових питаннях – українська має розкішні засоби: «..., чи не так?», «..., правда?» як риторичні «замки» з високим тиском згоди. Там, де працює евфемія, вирішуємо за метою: або рівноцінна інституційна мова («*exchange rate adjustment*» → «коригування курсу») для збереження нормалізуючого ефекту, або деевфемізація («девальвація») – коли завданням є демаскування. Порівняльні стратегії відтворення маніпулятивних ефектів у перекладі серіальних реплік подано в Додатку А (табл. А.4).

За цими прикладами добре видно загальне правило: прагматика первинніша за лексему. Якщо маніпуляція тримається на ритмі та синтаксисі, переклад має берегти ритм і синтаксичну напругу; якщо тримається на

57

культурній конотації, – потрібна або інтернаціоналізована калька з мінімальною підсвіткою, або доместикація з близьким соціальним «укусом». Там, де оригінал нав'язує хибну причинність через часовий маркер («*Since we did X...*» → «Отже, через X...»), українському тексту варто або залишити «після/відтоді» і не підкручувати до «через», якщо ми зберігаємо маніпуляцію, або навпаки – розірвати цей місток, якщо завданням є нейтралізація. Де емоційний тиск збудовано на інтонаційному «замку» тег-питання чи риторичного «*Isn't it...?*», природні українські «..., чи не так?/хіба не...?» дають той самий ефект «самозрозумілості». Коли сцена живе евфемізмами, ми вирішуємо, чи маску зберігати («оптимізація штату») чи знімати («скорочення»), пам'ятаючи, що саме евфемія є інструментом нормалізації неприйнятного [1].

Методично це зводиться до послідовного «читання» механіки: що приховано (агенс, каузальність, оцінка), яким саме засобом це приховано (пасив, ентимема, троп, тег), і як українські ресурси дозволяють зробити те саме з

адресатом. Буквальність доречна, коли саме форма несе тиск (афоризм, паралелізм, риторичне питання); адаптація потрібна, коли культурний референт «тягне» маніпуляцію (бренди, жаргон, статусні меми); модуляція – коли зміна перспективи зберігає перлокутивний удар; експлікація – коли ціль перекладу не художня, а викривальна. Маніпуляція – це траєкторія від сказаного до «самостійно» відновленого; переклад або реконструює цю траєкторію в іншій мовній системі, або, якщо це етично й прагматично виправдано, роз'єднує її вузли – повертає агента, розриває псевдопричинність, усуває надлишковий емоційний компонент ритмічної фігури. Така робота вимагає чуття до регістру, культури, просодії й до «сміслових нашарувань», які не видно у словнику, але добре чутно у драматургії сцени.

3.2 Переклад лексико-семантичних засобів маніпуляції (калькування, модуляція, пошук аналогів)

У межах аналізу перекладу лексико-семантичних засобів маніпуляції розглядаються провідні перекладацькі трансформації — калькування, модуляція

58

та пошук аналогів, – які забезпечують збереження прагматичного, стилістичного та оцінного потенціалу оригінального висловлення. Лексико-семантичні засоби – це «точки входу» маніпуляції в діалозі: саме вони запускають фрейм інтерпретації (напр., влада як «нерухомість»), підсувають оцінку («нульова терпимість») або накладають емоційний тиск (вульгаризми, зневажливі метафори). У перекладі аудіовізуальних діалогів особливо важливо не лише відтворити значення, а й зберегти перлокутивний ефект: щоб адресат українською «сам» дійшов того висновку, на який його штовхає оригінал. Для цього працюють три базові тактики: калькування (збереження форми/образу), модуляція (зміна точки зору/категорії думки) та пошук українських аналогів (функціональна рівноцінність замість формальної). Далі – як ці тактики поводяться на матеріалі *«House of Cards»*, *«Billions»*, *«Better Call Saul»*, *«Succession»* та *«Good Omens»* з урахуванням уже поданих корпусних

фрагментів.

Почнімо з калькування. Воно ефективне там, де сам образ є «носієм» влади над інтерпретацією. У політичному афоризмі *«Everything is about sex. Except sex. Sex is about power.»* [House of Cards №11] удар тримається на ритмі та симетрії; тут буквальна калька з мінімальною стилістичною правкою (*«Усе – про секс. Крім сексу. Секс – про владу»*) зберігає і парадокс, і «ефект самодоказовості». Так само *«Power is a lot like real estate. It's all about location, location, location»* [House of Cards №5] спрацьовує як калька фрейму (*«Влада – як нерухомість»*) і як калька ритму (*«місце, місце, місце»*): повтор у ТМ має звучати коротко й глухо, інакше розсіюється маркетинговий присмак. Калька доречна і при «псевдо-юридичній» опозиції (*«not just the statutory law, it's the law of civility»*): *«право ввічливості»* звучить іронічно-офіційно так само, як в оригіналі, тож маніпуляція нормалізацією (*«це ж «закон»»*) зберігається. Ризик кальки – культурний «просвіт»: *«Mc-mansion»* у *«Money is the Mc-mansion in Sarasota...»*

[78] як «масток» нівелює класову іронію. Тут доцільно напівкальку з «підсвіткою»: *««мак-особняк» у Сарасоті»* – слово-маркер показної фальш-

59

розкоші чується без додаткових пояснень і підсилює цинічний контраст із «старою кам'яною будівлею».

Модуляція потрібна тоді, коли форма оригіналу «прив'язана» до культурно-мовного коду або, коли інтенція тримається не на букві, а на куті зору. У вислові *«What's the point of having fuck-you money, if you never say, 'fuck you'?»* [79] буквальна передача обценної формули може «перекричати» зміст і зламати регістр; зміна перспективи (*«Навіщо ті гроші «щоб послати», якщо ти нікого не шлеш?»*) зберігає домінуючу функцію – демонстративний шантаж обличчя – і водночас утримує природність української розмовної агресії. Схожий випадок –

«I don't need meds. You're just listening to the wrong voice.» [79]. Тут психологічний прийом (перемикання внутрішнього голосу) працює як

ненасильницька директива; українська «*Ти просто слухаєш не той голос*» добре відтворює терапевтичну маніпуляцію, хоч і знеособлює медичний дискурс (умисно: фокус переноситься з «пігулок» на «агентність»). У «*Better Call Saul*» модуляція часто рятує гру слів: «*S'all good, man*» [72; 75; 77] – це і репліка, і майбутнє ім'я «*Saul Goodman*». Звична «*Все гаразд, чоловіче*» гасить етимологічний місток; модульований гібрид «*Сол гуд, мен!*» дозволяє глядачу «самому» скласти жарт і тим самим – відчувати маніпулятивний шарм персонажа. Модуляційний підхід працює і з глузливою комерційною метафориною типу «*put a company in your mouth*» [79]: пряма калька звучить як «канібалізм», але зсув до «*проковтнути компанію*» у певних сценах робить поглинання «смачнішим» і зрозумілим. Пошук аналогів показує свою силу там, де англomовний вислів ідентифікує спільний «склад пам'яті» – ідіоми, каламбури, бренди, міжтекст. Із «*gift horse*» [78] влучний український аналог – «дарованому коневі в зуби не дивляться» – зберіг би ідіоматичну пресупозицію, а доданий у вашій вибірці поворот («*накине сідло на подарункового коня*») креативно зміщує фокус із утримання (не перевіряти дарунок) на дію (використати дарунок), що посилює маніпуляцію «*роби, не думай*». У «*Succession*» каламбур «*Tomlette/Greggs*» [73; 74] неможливо «пояснити» без руйнування ефекту; натомість «*Томлет без Греггів не приготуєш*» працює рівно на те, щоб закодувати ієрархію через гру зі

60

словотвором. Бренд-епоніми типу «*Roomba*» [73; 74] у принизливих порівняннях краще лишати незаміненими («*Ти як людський Румба*») – сила приниження саме у впізнаваності «бездумного пилососа». А от «*Almond Joy*» – маркер американського дитинства – можна зберегти в оригіналі: у контексті сонця і танучої плитки смисл прозорий, а глядачі звикли до «неперекладних» брендів.

Окремо – про евфемізми/дисфемізми як інструмент семантичного тиску. «*With good behavior, who knows?*» [72; 75; 77] – класична «туманна обіцянка»: не варто декодувати її до «строк зменшать» (це зруйнує сугестивність), натомість

зберігаємо відчиненість «...хто знає?» як запрошення адресата зробити «правильні» висновки. На протилежному полюсі – огрубіння статусу: «*You're a fucking nobody, Greg*» [73; 74] чи «*Get the fuck up...*» [79]. У ТМ вульгаризм має не бути декоративним: «клятий ніхто»/«вставай, бо люди подумують...» (із збереженням параметра «люди подумують») підсилюють соромлення і тримають вагу вислову в корпоративному реєстрі. Там, де англійська користується «високою» лексикою для легітимації («*the law of civility*» [79]; «*ineffable*» [71; 76]) – калька підтримує іронічне дистанціювання; де англійський термінологізм звучить механістично («*discorporated*» [71; 76]) – доречний аналог «розтілеснений», щоб повернути метафізичний підтекст і не загубити жарт. Ще один вимір – керування причинністю та агентністю. У «*The road to power is paved with hypocrisy...*» [78] буквальне «вимощена» тримає каузальний натяк («так влаштована дорога»), не перетворюючи його на пряме «через». У політичних пасивах типу «...*they will soon indelibly learn*» [78] добре працює модуляційний акцент на наслідку («незабаром навчатися це відчувати назавжди»/«засвоять назавжди») – важливо, що кара ніби «природна» і невідворотна. Псевдокаузальність – сильний маніпулятор у бізнесовому дискурсі: «*Never forget, what's bad for him is good for us*» [79] не доводить причинність, а диктує рамку гри з нульовою сумою; українською це варто лишати афористично жорстким, без пояснень, аби глядач «погоджувався ритмом».

Нижче – узагальнення в компактній порівняльній формі в таблиці 3.1.

61

Переклад лексико-семантичних засобів маніпуляції: прийом ↔ ефект

Серіал	Оригінал	Наявний варіант	Прийом
House of Cards [№11]	Everything is about sex. Except sex. Sex is about power.	«Все про секс... Секс про владу.»	Калька ритму
House of Cards [№1]	Money is the Mc mansion...	«маєток у Сарасоті...»	Напівкалька + аналог

House of Cards [№5]	...location, location, location.	«місце, місце, місце»	Калька
Billions [№5]	fuck-you money	««на хр» гроші»	Модуляція
Billions [№10]	law of civility	«закон ввічливості»	Калька
Billions [№8]	Get the fuck up or people will think...	«Вставай, бя...»	Модуляція фокусу
Better Call Saul [№7/15/44]	S'all good, man.	«Все гаразд, чоловіче.»	Пошук аналога (гра слів)
Better Call Saul [№33/51]	With good behavior, who knows?	«З доброю поведінкою, хто знає?»	Калька невизначеності
Succession [№5]	Tomlette / Greggs	«Томлет... Греггів»	Аналог (креатив)
Succession [№50]	human Roomba	«людський Румба»	Калька бренда
Good Omens [№9/44]	ineffable	«невимовний»	Калька
Good Omens [№30]	disincorporated	«розкорпорований»	Аналог
House of Cards [№9]	road... paved with hypocrisy	«вимощена лицемірством...»	Калька метафори
Billions [№12]	put a company in your mouth	«запхай компанію...»	Модуляція образу

З цього огляду впливають кілька практичних правил. По-перше, калькування виправдане там, де «форма і є змістом»: афористична симетрія, рекламний ритм, «високі» терміни, юридичні та богословські ярлики. Тут будь

який «пояснювальний» рух зменшує силу навіювання. По-друге, модуляція доречна, коли збереження буквальної форми або руйнує реєстр (вульгаризми, культурні табу), або глушить механіку впливу (замість «ліків» – «внутрішній голос»; замість «буквальної покупки лояльності» – наголос на недоступному типі лояльності [78]). По-третє, пошук аналогів – це не «винахід нової дотепності», а підбір українського тропа чи словотворчого прийому, який виконає ту саму роботу над адресатом: змусить «погодитися ритмом», упізнати бренд, відчутти статусну «шпильку», злякатися «туманної обіцянки» чи посміятися так, щоб сміх підтримав домінування мовця.

Звернімо увагу й на керування емоційним градієнтом. Там, де оригінал працює «на стику» цинізму й дотепності («*Desperation is the world's worst cologne*» [78]; «*You're a weak monarch in a dangerous interregnum*» [73; 74]), цінні саме семантичні «колючки» – короткі опорні іменники («відчай», «монарх», «міжцарів'я»). Вони задають фрейм і без зайвих пояснень вмонтовують оцінку. Переклад має берегти цю економію: зайва конкретизація «з'їдає» маніпулятивну силу. Натомість там, де маніпуляція досягається через «сміховий шок» (вульгарні порівняння, «доганяння» обіцянки в пітчингу [73; 74]), доречно підтримувати тонко контрольований дисфемізм – щоб не «стерилізувати» агресію і водночас не вийти за межі природності українського діалогічного мовлення.

Узагальнюючи, переклад лексико-семантичних засобів маніпуляції тримається на співмірності форми, фрейму та цільової дії. Калька зберігає «оболонку навіювання», коли ритм чи «висока лексика» і є інструментом влади; модуляція змінює перспективу, щоб у ТМ відбулася та сама когнітивна операція (зміна уваги, нормалізація, соромлення); пошук аналогів підбирає культурні «ключі» з українського лексикону – ідіоми, словотворчі ігри, епоніми – щоб адресат відреагував так само, як задумано. Найважливіше – не «перекласти

слова», а забезпечити ту саму траєкторію від сказаного до «самостійно» побудованого висновку. На поданому корпусі це видно особливо чітко: коли ми

бережемо ритм, фрейм і координати емоційної сили, маніпуляція переходить українською майже без втрат; коли ж «допояснюємо» замість «натякати» – ми підміняємо дію тексту коментарем і втрачаємо те, заради чого працює маніпулятор у кадрі.

3.3 Передача морфолого-синтаксичних та стилістичних засобів маніпуляції в українськомовному перекладі

Маніпулятивний ефект у діалогічному мовленні серіалів *«House of Cards»*, *«Billions»*, *«Better Call Saul»*, *«Succession»* та *«Good Omens»* значною мірою кодується не лексичною номінацією як такою, а морфолого-синтаксичними конструкціями й стилістичними прийомами, які керують увагою адресата, темпом осмислення, коливаннями модальності та емоційним градієнтом. Український переклад, щоб зберегти перлокутивний вплив, має відтворювати саме ці «механіки»: розгортання/стиск синтаксичних одиниць, маневри з часами та видом, модальні конструкції, імперативні й пасивні схеми, порядок слів як інструмент фокусу, парцелляцію, еліпсис, анафору/епіфорну повторюваність, а також експресивні стилістичні фігури – антитезу, паралелізм, тріадичну повторність, риторичні питання, дисфемізм/евфемізм, іронію й «високий» термінологічний регістр. Далі окреслю ключові елементи і покажу на конкретних прикладах із корпусу, як вони працюють у перекладі.

Почнемо з морфології модальності, бо саме вона найчастіше «продавлює» поведінку. Англійські «must/have to» задають категоричний імператив без прямої загрози; українська передає це видово-модальним комплексом «мусиш/потрібно/треба» або інфінітивною нормою. У *«You're not a killer. You have to be a killer»* [74] директива зміцнена антитезою заперечення/наказу; *«Ti ne вбивця. А ти мусиш бути вбивцею»* відтворює і категоричність, і стислий, «ударний» ритм завдяки коротким предикатам. У *«Loyalty must be earned.»*

[НОС] безособове правило – зручний маніпулятор, бо робить волю мовця

«законом природи»; «*Лояльність потрібно заробити*» утримує норму як позасуб'єктну даність, підсилюючи тиск «так прийнято». Тут же варто відзначити потенціал українських часток «*же/ж*», «*таки*», «*хіба*», які в потрібному реєстрі можуть тонко збільшувати примусовість («*Лояльність таки треба заробити*»), але в офіційно-діловому реєстрі цих серіалів їх застосовують дозовано, щоб не руйнувати сухість категоричного стилю.

Імператив – «гаряче ядро» маніпуляції. Він не лише спонукає, а й моделює ієрархію в реальному часі. У «*From this moment on you are a rock. ... say nothing...*» [НОС] накази в серіалі побудовані як серія коротких імперативів без підрядності; це «суха дріб» команд, що виробляє покору. Українська передає це парцелляцією й імперативом: «*З цього моменту ти – скеля. ... нічого не кажеш...*»; парцельовані речення з тире та нульовими зв'язками («– скеля») працюють як «риторичні шрами», закарбовуючи настанови в адресаті. У «*Shake with your right hand, but hold a rock in your left.*» [НОС] форма «*потискай... тримай...*» утримує двоетапну тактику (видимість/засідка) і в українській, де видова пара (недоконаний вид) додає аспект тривалості, потрібний для «політичної навички», а не одноразової дії. У «*Get the fuck up or people will think...*» імператив з умовно

наслідковим гаком («*бо люди подумают...*») перетворює сором на інструмент контролю; в українській клауза наслідку («*бо люди подумают...*») критично важлива – саме вона «спільнотно» принижує адресата, посилюючи ефект наказу.

Пасив/безособовість конструюють «невидиму руку» причинності. «*The road to power is paved with hypocrisy...*» [НОС] – класичний пасив метафоричного типу: суб'єкт зникає, залишається «дорога», «вимощена» чимось. Українське «вимощена лицемірством» ідеально зберігає неагентну каузальність: так «устроєний» шлях, отже спротив марний – у маніпулятивному сенсі адресат погоджується із детермінізмом. У «*...which they will soon indelibly learn.*» [НОС] англійський перспективний пасив перекладацьки закономірно перетворюється на актив («*вони незабаром... засвоять назавжди*»), і це цілеспрямована модуляція агенса: українській зручніше оголити «вони», щоб

здавалося природно набутою властивістю адресатів (коли їхнє «навчання» – результат власної дурості), а не зовнішнього насилля мовця. Безособові формули з модальним ядром «кажуть», «вважається», «не прийнято» в корпоративному дискурсі «*Succession*» («*They tell me you almost got a bronze...*» [74]) легалізують плітку як факт; «Мені кажуть, ти ледь не взяв...» залишає джерело невизначеним, а сором – максимальним.

Еліпсис, парцелляція й асиндетон – три способи керувати темпом думки адресата. «*A heartbeat away from the presidency...*» [НОС] позбавлене дієслова ядро працює, як газетний заголовок: читач сам добудовує предикат («я – за крок від...»), і саме ця «самодобудова» й є маніпуляцією згоди. В українській еліптичність тримається: «За один серцевий удар від президентства...» – і крапка. Далі – короткі парцельовані удари («Демократія так переоцінена.» [НОС]), які закривають «вікно сумніву». Асиндетон і «телеграфний» синтаксис у «*Hunt or be hunted.*» [НОС] вимагають мінімалістичного, жорсткого ритму: «Полюй або будь впольованим.» – максимально мало морфем при максимальній семантичній напрузі. Подібно побудований рекламний ритм тріади «*location, location, location*» [НОС] – паралелізм без сполучників, що створює ефект «очевидності»; в українській повтор «місце, місце, місце» утримує і звукопис, і примусовість.

Порядок слів та фокусування інформації – прихований, але дуже продуктивний механізм. Українська, на відміну від англійської, має відносно вільний порядок, тож маніпулятивний акцент часто відтворюється словопорядком і тире. У «*Everything is about sex. Except sex. Sex is about power.*» [НОС] ми зберігаємо первинний фокус на «Усе – про секс. Крім сексу. Секс – про владу.»; ініціальна позиція «Секс» в останній фразі перетворює його з теми на рему («ключ» до влади), і тире в українській («– про владу») співпрацює як маркер оцінки. У «*I'm not a shareholder, I'm a lawyer. And I'm not a micromanager, I'm a macro... manager.*» [74] комічний ефект – у римуванні морфем

(*micro/macro*) та фокусі на постпозитиві «...*manager*»; українське «я... *макроменеджер*» зберігає риму і робить ремою другу частину (*макро-*). Там, де

66

в англійській працює інверсія для пафосу («*Welcome to the death of the age of reason.*» [НОС]), українська компенсує інтонаційно-пунктуаційно: початкове звертання «*Ласкаво просимо*» з «до смерті ери розуму» як кінцевою ремою, що закриває кадр холодом.

Гра з часами та видом керує психологічною дистанцією. Афоризми на зразок «*Control is an illusion.*» [НОС] чи «*Calculation is not something to be scoffed at*» – позачасові презенти, що нормалізують позицію мовця: в українській презент лишається («*Контроль – ілюзія.*»; «*Розрахунок – не те, над чим сміються*») – і це ключ: адресат має прийняти це як «просту істину». У бізнес

погрозах часто важить доконаний вид: «*I selected myself*» – завершений, самоприсвоєний акт; «*Я обрав себе сам*» – короткий, жорсткий перфектив, який звучить як вже звершений факт, а не декларація амбіції.

Риторичні питання й парадокси – легкі інструменти «примусової» когніції. «*What is the face of a coward?*» – питання-пастка: відповідь руйнує уявлення («*потилиця...*»), і сором працює сам. Українська калька зберігає обігрування «*обличчя/потилиця*» – ключовий шок семантичної підміни. Парадоксальні дуплети типу «*You don't need a criminal lawyer. You need a criminal lawyer.*» [72] будуються на морфологічній двозначності «*criminal*»: атрибутив/іменник. Українська не має граматично ідентичного каламбуру, але синтаксична ідентичність клонів («*Тобі не потрібен кримінальний адвокат. Тобі потрібен кримінальний адвокат*») зберігає ритм і примушує адресата «самому» розкодувати зсув значення (адвокат із кримінального права → адвокат кримінал), а значить – виконати розумову роботу, що і є метою маніпулятора. У «*I'm not saying..., I'm saying...*» [71] анафоричний каркас руйнує опір шляхом «відмови від відповідальності» та миттєвого нав'язування альтернативи; українські кальки зберігають ритм і редуплікацію, яка й «заколисує» опір.

Стилістичні фігури – особливо антитеза, паралелізм і тріада – додають ефекту «самодоказовості». У «*To improve is to change, to perfect is to change often.*» [House of Cards №4] паралелізм формулює ідеологему «постійної пластичності» влади; українська калька («*Поліпшувати – це змінювати, удосконалювати –* 67

змінювати часто») тримає симетрію предикативних номінативів. У «*We are nothing more or less than what we choose to reveal.*» [House of Cards №29] хіазмоїдна симетрія («*не більше і не менше*») – це економне примушення до фаталізму самопрезентації; український порядок слів і двочленне «не більше і не менше» відтворюють математичну «закритість» рамки.

Дисфемізм, обценність та сарказм – важелі миттєвого домінування. У «*You're a fucking nobody, Greg.*» [74] добір інвективи слугує не зняття напруги, а її організації: в українському «клятий ніхто» або жорсткіший еквівалент тримають статусне приниження; додавання «Грегу» у кличному (вокатив) – важливий морфологічний жест, який «втикає» образу в адресата. У «*What's the point of having fuck-you money...*» [BIL] зберігаємо синтаксис питання, але модуляційно послаблюємо обценність, виносячи маніпулятивний зміст («*гроші щоб послати*»)) на перший план; це ампліфікує вплив у культурному реєстрі української, де «сильне слово» швидко девальвується, якщо звучить неприродно. В інших випадках корисні мікро-пом'якшення, які не «стерилізують» агресію, але тримають реєстр: «*Будь мужиком, чорт забирай!*» [74] – релевантний компроміс між первинним F-word і цільовою природністю.

Іронія «високого реєстру» – значущий прийом у «*Good Omens*» і «*Billions*». «*You can't just say 'ineffable'...*» [71] або «*It's the law of civility, man.*» [BIL] – легітимація позиції терміном. Калькування «невимовний», «закон ввічливості» в українській не просто «переклад», а стратегія збереження іронічного відриву: мовець ніби спирається на «вищий» код, з якого стікає маніпулятивний авторитет. У «*discorporated*» [71] навпаки – варто відійти від технократичного канцеляриту й запропонувати «розтілеснений», щоб повернути гротескну матеріальність: саме тілесність робить загрозу смішно-відчутною, а

отже – ефективною як засіб «м'якого» тиску.

Важливими є також просодичні й пунктуаційні відтворення: розділові знаки у субтитрі – це «синтаксис часу». Еліпси «...» («*That's how you devour a whale...*» [НОС]) у ТМ уповільнюють вдих перед «*one bite at a time*»; українське «... по одному шматку за раз» тримає ритм «покроковості» як інструкції. Тире в

68

афоризмових номінативах («*Контроль – ілюзія.*» [НОС]) розділяє «об'єкт» і «оцінку» так, щоб друга зливалася із першою. Дужкові вставки-відступи («*— вірте чи ні —*» [72]) – це соціальний сигнал «свій до свого»: збереження інтонаційної «підморгуючої» синтаксичної рамки будує близькість і підсилює сугестивність.

Звернімо увагу на узгодження виду/часу з емоційною кривою. Доконаний вид у погрозах і самопохвалі («*I selected myself.*» [BIL]) краще передавати доконаним («*обрав*»), а ось універсальні норми й афоризми («*Control is an illusion.*» [НОС]; «*The greats never sacrifice the important for the urgent.*» [BIL]) – недоконаним або презенсом для позачасовості; це підтримує «гранітність» нав'язуваних правил. У мотиваційних псевдо-обіцянках («*With good behavior, who knows?*» [72]) презенс з модальною невизначеністю («*хто знає?*») краще зберігати без конкретизації – інакше зникає ключовий маніпулятивний туман.

Нарешті, синтаксис повтору як «молоток переконання». Анафора («*I'm not saying..., I'm saying...*» [71] і трикрокові структури («*Power is... It's all about...*» [НОС]) – це не лише стиль, а й когнітивна інженерія: повторюваний каркас знімає сумніви й заміщає їх ритмічною упевненістю. В українській принцип простий: повтор тримаємо як є; ми не «урізноманітнюємо» синонімами, бо саме повтор і є засобом влади. Це ж стосується рядів принизливих назв («*You're a fucking parasite...*» [74]) – коротка іменникова назва в позиції реми дає «ярлик», який прилипне краще за описові перифрази.

Сукупно, підставові висновки такі. По-перше, морфолого-синтаксичні рішення в перекладі мають відтворювати не «граматичний вигляд» фрази, а її дію над адресатом: імператив – як короткі, парцельовані команди;

пасив/безособовість – як «природний закон»; порядок слів – як прожектор на рему; вид/час – як дистанцію або завершеність. По-друге, стилістичні прийоми (антитеза, паралелізм, тріади, анафора, риторичні питання, дисфемізми, іронічний «високий» реєстр) слід зберігати у формі, бо саме форма робить тезу «самодоказовою». По-третє, місця неможливої формальної відповідності (каламбур «*criminal lawyer*», культурні епоніми) компенсуються синтаксичною

69

ідентичністю, пунктуаційно-просодичним малюнком або продуманою модуляцією агенса/фокуса, щоб в українській відбулася та сама когнітивна операція. На матеріалі поданих корпусних прикладів це означає тримати еліпсис і парцелляцію («*A heartbeat away...*» [НОС]), ритм і повтор («*location, location, location*» [НОС]), категоричні модальності («*must/have to*» → «*мусиш/треба*» [74; НОС]), авторитетні безособові формули («*кажуть...*» [74]) і точні, «короткі» ярлики образ-типу («*паразит*» [74]). Коли ці інструменти працюють злагоджено, українськомовний переклад не просто «переказує» репліки – він відтворює траєкторію маніпуляції: від синтаксично сконструйованого ритму – до потрібної емоції – і далі до тієї самої, що в оригіналі, поведінкової схеми згоди.

3.4 Аналіз типових перекладацьких трансформацій (генералізація, конкретизація, антонімічний переклад) при відтворенні маніпулятивного ефекту

У дискурсі серіалів «*House of Cards*», «*Billions*», «*Better Call Saul*», «*Succession*» та «*Good Omens*» маніпуляція формується не лише лексикою, а насамперед тим, як висловлювання «працює» на адресата: що воно замовчує, що уточнює, як полюсує оцінки. У перекладі ці параметри керуються типовими трансформаціями – генералізацією, конкретизацією та антонімічним перекладом. Кожна з них не є «механічною» підстановкою; це кероване зміщення семантичної межі вислову задля збереження перлокутивного ефекту

(переконати, залякати, присоромити, «заколисати» слухача). Далі розглянемо, як ці три техніки реалізуються на корпусі наведених цитат і як вони впливають на силу впливу.

Генералізація зазвичай розширює семантичні рамки, стираючи культурні деталі, семантичні «зазубрини» або внутрішні опозиції. У політичній риторичі «*House of Cards*» така стратегія часто використовується для «натуралізації» безжальної норми: «*The road to power is paved with hypocrisy, and casualties. Never regret.*» → «Дорога до влади вимощена лицемірством і жертвами. Ніколи не

70

шкодує.» [79]. Англійський ідіоматичний «*paved with*» подає лицемірство як «будматеріал» системи; українське «*вимощена*» зберігає образ, але загалом вибудовує більш універсальну максималізацію – не так «як саме» це відбувається, як «що так влаштовано завжди». Ефект генералізації тут – легше прийняття детермінізму («*така дорога скрізь*»), отже адресат швидше мириться з аморальністю як нормою. Показова також «*The sort of pain that's only suffering. I have no patience for useless things.*» → «Такий біль, що лише страждання. У мене немає терпіння до марних речей.» [79]. В англійському першому реченні грає опозиція *pain/suffering* (біль/страждання), де «*pain*» ще може бути «корисним», а «*only suffering*» уже ні; українська редукція до «такий біль... лише страждання» нівелює внутрішню градацію і узагальнює висновок: усе «марне» треба відкинути. Це вигідно маніпулятору: простіша бінарність швидше мобілізує покору. Виразна генералізація присутня у «*I've always said that power is more important than money. But when it comes to elections, money gives power a run for its money.*» → «...гроші дають владі відсіч.» [79], де гра слів *run for its money* з її іронічним зсувом зводиться до «відсічі». Втрачається каламбур, натомість зберігається ключовий тезис: у виборах гроші конкурують із владою. З позиції впливу це навіть виграно: афористичне «відсіч» кладе на столі готовий «ярлик» для подальших рішень.

Генералізація особливо відчутна там, де в оригіналі працює «дрібна»

культурна гра. У «*S'all good, man.*» → «*Все гаразд, чоловіче.*» [72; 75; 77] втрачається тіньова самопрезентація: ім'я *Saul Goodman* народжується з фонетики «*It's all good, man.*». Український варіант ширше за значенням і не містить цього «самобрендингу». Ефект: маніпулятивний крок героя – створити собі образ «простака з правами» через жарт – слабшає, бо гра імені зникає, а отже зменшується «прилипання» персонажа до аудиторії як «свого хлопця». У «*What's the difference between a tick and a lawyer? The tick falls off when you're dead!*» → «*Яка різниця між кліщем і адвокатом? Кліщ відпадає, коли ти мертвий!*» [72; 75; 77] гумор-інвектива переводиться майже буквально повтором, але англійський *punchline* спирається на культурну матрицю «*lawyer*

71

jokes» і «*parasite trope*», тоді як українська репліка працює як загальний образливий жарт без інтертексту. Така генералізація прибирає культурумічний «клей», проте утримує головне – приниження професії заради корисного шоку в аудиторії.

У «*Billions*» генералізація часто м'яко знімає вульгарність, але лишає прагматичний тиск. «*If you fuck me, I never talk to you again.*» → «*Якщо ти мене на*беш, я більше ніколи з тобою не говоритиму.*» [78] модерує обценність через евфемістичну графічну маску, не змінюючи структуру загрози (if X, then sanction). Така «санітарна» генералізація корисна: вона зберігає логіко прагматичний каркас ультиматуму й робить репліку природною у ТМ-реєстрі. У «*Birds fly south for the winter.*» → «*Птахи летять на південь на зиму*» [78] природна генералізація «шкільної істини» виконує психологічну роботу – нормалізує «інстинкт» адресата: «*роби як усі*», знімаючи відповідальність за вибір. У «*Succession*» така ж функція в «*You're a fucking nobody, Greg.*» → «*Ти клятий ніхто, Грегу.*» [73; 74]: конкретні соціальні й корпоративні маркери «*nobody*» у ТМ не деталізуються (без «*безпосадовець*», «*безповноважний*»), зате долучається вокатив «*Грегу*» – і саме він пробиває персональний захист, переводячи образу в пряме особистісне тавро. Це вже показує межу між генералізацією та конкретизацією: загальний ярлик «ніхто» стає адресним, а

отже – маніпулятивно сильнішим.

Ризик кальки – культурний «просвіт»: «*Mc-mansion*» у «*Money is the Mc mansion in Sarasota...*» [79] як «маєток» нівелює класову іронію. Тут доцільно напівкальку з «підсвіткою»: ««мак-особняк» у *Sarasoti*» – слово-маркер показної фальш-розкоші чується без додаткових пояснень і підсилює цинічний контраст із «старою кам'яною будівлею».

Модуляція потрібна тоді, коли форма оригіналу «прив'язана» до культурно-мовного коду або коли інтенція тримається не на букві, а на куті зору. У вислові «*What's the point of having fuck-you money, if you never say, 'fuck you'?*» [78] буквальна передача обценної формули може «перекричати» зміст і зламати реєстр; зміна перспективи («*Навіщо ті гроші «щоб послати», якщо ти нікого*

не

72

илеш?») зберігає домінантну функцію – демонстративний шантаж обличчя – і водночас утримує природність української розмовної агресії. Схожий випадок – «*I don't need meds. You're just listening to the wrong voice.*» [78]. Тут психологічний прийом (перемикання внутрішнього голосу) працює як ненасильницька директива; українська «*Ти просто слухаєш не той голос*» добре відтворює терапевтичну маніпуляцію, хоч і знеособлює медичний дискурс (умисно: фокус переноситься з «пігулок» на «агентність»). У «*Better Call Saul*» модуляція часто рятує гру слів: «*S'all good, man*» [72; 75; 77] – це і репліка, і майбутнє ім'я «*Saul Goodman*». Звична «*Все гаразд, чоловіче*» гасить етимологічний місток; модульований гібрид «*Сол гуд, мен!*» дозволяє глядачу «самому» скласти жарт і тим самим – відчувати маніпулятивний шарм персонажа. Модуляційний підхід працює і з глузливою комерційною метафориною типу «*put a company in your mouth*» [78]: пряма калька звучить як «канібалізм», але зсув до «проковтнути компанію» у певних сценах робить поглинання «смачнішим» і зрозумілим.

Пошук аналогів показує свою силу там, де англомовний вислів ідентифікує спільний «склад пам'яті» – ідіоми, каламбури, бренди, міжтекст. Із «*gift horse*»

[79] влучний український аналог – «дарованому коневі в зуби не дивляться» – зберіг би ідіоматичну пресупозицію, а доданий у вашій вибірці поворот («*накине сідло на подарункового коня*») креативно зміщує фокус із утримання (не перевіряти дарунок) на дію (використати дарунок), що посилює маніпуляцію «*роби, не думай*». У «*Succession*» каламбур «*Tomlette/Greggs*» [73; 74] неможливо «пояснити» без руйнування ефекту; натомість «*Томлет без Греггів не приготуєш*» працює рівно на те, щоб закодувати ієрархію через гру зі словотвором. Бренд-епоніми типу «*Roomba*» [73; 74] у принизливих порівняннях краще лишати незаміненими («*Ти як людський Румба*») – сила приниження саме у впізнаваності «бездумного пилососа». А от «*Almond Joy*» [78] – маркер американського дитинства – можна зберегти в оригіналі: у контексті сонця і танучої плитки смисл прозорий, а глядачі звикли до «неперекладних» брендів.

Окремо – про евфемізми/дисфемізми як інструмент семантичного тиску. «*With good behavior, who knows?*» [72; 75; 77] – класична «туманна обіцянка»: не

73

варто декодувати її до «строк зменшать» (це зруйнує сугестивність), натомість зберігаємо відчиненість «*...хто знає?*» як запрошення адресата зробити «правильні» висновки. На протилежному полюсі – огрубіння статусу: «*You're a fucking nobody, Greg*» [73; 74] чи «*Get the fuck up...*» [78]. У ТМ вульгаризм має не бути декоративним: «*клятий ніхто*»/«*вставай, бо люди подумують...*» (із збереженням параметра «*люди подумують*») підсилюють соромлення і тримають вагу вислову в корпоративному реєстрі. Там, де англійська користується «високою» лексикою для легітимації («*the law of civility*» [78]; «*ineffable*» [71; 76]) – калька підтримує іронічне дистанціювання; де англійський термінологізм звучить механістично («*discorporated*» [71; 76]) – доречний аналог «*розтілеснений*», щоб повернути метафізичний підтекст і не загубити жарт.

Ще один вимір – керування причинністю та агентністю. У «*The road to power is paved with hypocrisy...*» [79] буквальне «вимощена» тримає каузальний натяк («*так влаштована дорога*»), не перетворюючи його на пряме «через». У

політичних пасивах типу «...*they will soon indelibly learn*» [79] добре працює модуляційний акцент на наслідку («*незабаром навчатися це відчувати назавжди*»/«*засвоять назавжди*») – важливо, що кара ніби «природна» і невідворотна. Псевдокаузальність – сильний маніпулятор у бізнесовому дискурсі: «*Never forget, what's bad for him is good for us*» [78] не доводить причинність, а диктує рамку гри з нульовою сумою; українською це варто лишати афористично жорстким, без пояснень, аби глядач «погоджувався ритмом».

Конкретизація, навпаки, звужує смислове поле: робить імпліцитне явним, загальне – предметним, а метафору – дотичною. Часто це необхідно, аби зберегти «удар» вислову для україномовного глядача. У «*Get the fuck up or people will think I'm not paying you enough.*» → «*Вставай, бля, або люди подумают, що я тобі мало плачу.*» [78] українська передає соціальну санкцію («*люди подумают...*») і вводить лаконічний маркер емоційної агресії «бля». Це конкретизація тональності: англійська обценність конденсована в «*fuck up*», українська ж робить її експліцитною часткою, зберігаючи статусне приниження (керівник

74

репрезентує «публічний сором» як важіль). У «*FIE* (див. Додаток Б), *Marc: Fucksable in an emergency.*» → «*ФІЄ, Марк: Трахабельний у надзвичайній ситуації*» [73; 74] з'являється офіційний термін «надзвичайна ситуація» замість більш розмовного «в екстреному випадку». Це нарочито «канцелярська» конкретизація, яка підсилює сарказм: корпоративна мова влітає в сексуально оцінний ярлик, створюючи відчуття цинізму, що і є маніпулятивним ефектом (знеособлення людей як «функцій»).

Вдала конкретизація працює через додавання причинності чи агентності. «*I selected myself.*» → «*Я обрав себе сам.*» [78] – додане «сам» звужує інтерпретацію: мовець не «виявився обраним» і не «був змушений обрати себе», а свідомо присвоїв право. Це вмикає іміджеву агресію (самопривласнення влади), роблячи промову маніпулятивно переконливішою. У «*We don't put out*

this fire by pouring water on it. But by sucking oxygen out of the room.» → «...*А висмоктуємо кисень з кімнати.*» [78] український конкретний фізичний образ «висмоктуємо» з «кімнати» доповнює тактичну інструкцію: механіка «задушити» проблему, а не гасити її на очах. Так зміщений фокус (з наслідку на процес) виконує маніпулятивне завдання – навчити адресата «правильному» насильницькому способу дій.

Часто конкретизація полягає в матеріалізації метафори. «*Hunt or be hunted.*» → «*Полюй або будь впольованим.*» [79; 78] – українське «впольований» фіксує не процес (бути мішенню), а результат (опинитися здобиччю). Це однокрокова «фіналізація» загрози, яка сильніше тисне на адресата: ти не просто «об'єкт полювання», ти вже «готовий трофей», якщо не активний. У «*You're like a human Roomba, just sucking up all the dirt.*» → «*Ти як людський Румба, просто всмоктуєш весь бруд.*» [73; 74] – збережена назва бренду підсилює образ «машини для бруд», а дієслово «всмоктуєш» робить дію наочною; тут конкретизація – у виборі фізичного дієслова, що «прибиває» образ. У «*You could always miracle it away.*» → «*Ти завжди можеш усунути це чудом.*» [71; 76] – англійське «to miracle» грайливо вербалізує «чудо»; українська робить процес прозорішим («усунути» чим? «чудом»), деталізуючи інструмент і ціль. Для

75

маніпуляції це корисно: конкретна інструкція (хай і комічна) краще виконується слухачем.

Конкретизація може зберегти «темний гумор» через ретельний добір видових ознак. «*Six-foot nine of pure nepotism. Inbred Hapsburg giant.*» → «*Шість футів дев'ять дюймів чистого кумівства. Вроджений гігант Габсбургів.*» [73; 74]. В англійському *inbred* відсилає до династичних вироджень; «вроджений» у ТМ – конкретна фізіологічна ознака, додана до прізвища «Габсбургів», яка матеріалізує історичний натяк. Маніпулятивний ефект – публічне знецінення через «біологізацію» опонента – зберігається і навіть посилюється за рахунок прозорішого для українського вуха поєднання. Аналогічно працює і «*You're a*

nest of vipers.» → «*Ви гніздо гадюк.*» [73; 74]: видовий відповідник «гадюк» (а не нейтральне «змій») конкретизує загрозливість, роблячи метафору більш фізичною і, відповідно, болючою.

Антонімічний переклад у полі маніпуляції – це не лише «поміняти плюс на мінус», а риторично зберегти прагматичний вектор, коли пряме відтворення звучало б або громіздко, або культурно неприродно. Найтиповіша форма – літота (заперечення протилежного), що тримає іронію і соціальну дистанцію. «*Heaven's not exactly a barrel of laughs.*» → «*Небеса – не зовсім бочка сміху.*» [71; 76]. Пряме «на небесах нудно» було б грубішим і менш дотепним; літота «не зовсім» зберігає саркастичний, «британський» холодок, у якому маніпуляція – це гра «свій/чужий»: зрозумів альянсу – ти «свій». Антонімічна побудова утримує дистанцію: мовець начебто пом'якшує, але насправді «підкидає» адресату потрібну оцінку.

Літотична схема працює і в «*Calculation is not something to be scoffed at*» → «*Розрахунок – не те, над чим сміються*» [78]. Це не просто застереження, а й тест на «свого»: хто сміється з розрахунку, той дилетант. Якби перекласти через позитивний полюс («*Розрахунок – серйозна справа*»), вийшло б плакатно й дидактично; натомість антонімічний варіант із запереченням протилежного («не те, над чим...») зберігає маніпулятивну зверхність – норми «наших» не проголошують, ними нехтувати «не прийнято». Аналогічна логіка могла б бути

76

застосована й до інших висловів, якщо метою є не прямолінійне «тиснення», а іронічне «підсаджування» адресата на «правильний» регістр. Наприклад, у репліці «*I'm not nice. Nice is a four-letter word.*» [71; 76] українська калька («*Я не добрий. Добрий – це слово з чотирьох літер*») працює; але у повсякденнішому реєстрі доречно звучала б і літота «*Я – не з найм'якіших*», яка зберегла б іронічне самопозиціонування. Водночас важливо розуміти межі антонімічного прийому: жорстка бінаризація ризикує зруйнувати прагматичний настрій. У «*I love you, but you are not serious people.*» → «*Я вас люблю, але ви не серйозні люди*» [73; 74] спокуса замінити на «*ви – легковажні*» (прямий антонімічний

опис) була б стилістично зайвою: оригінал буде лицемірний «сендвіч» (похвала + удар), і заперечна форма в українській акуратніше тримає цей баланс.

Показово, що в низці випадків антонімічний переклад виступає як спосіб соціального «охолодження» агресії. «*This is not fucking Charles Dickens World, okay?*» → «*Це не клятий світ Чарльза Діккенса, ясно?*» [73; 74] – збереження заперечної рамки працює краще, ніж переробка на позитивний полюс («*Світ... зовсім інший*»): адресат отримує «заборону» на романтизування й одразу «перемикає» жанр. Звідси і загальне правило: там, де маніпуляція спирається на іронічну зверхність, антонімічний переклад (особливо у вигляді літоти) майже завжди точніше передасть соціальну гру, ніж позитивні декларації.

Узгодження цих трьох технік із маніпулятивною метою вибудовує стратегічну рамку перекладу. По-перше, генералізація доречна, коли в оригіналі є культурна «дрібнота», яка в українській знизить темп сприйняття, або коли потрібна максимальна бінаризація для мобілізації слухача. Такі випадки – «*S'all good, man*» [72; 75; 77], «*run for its money*» [79], або «*Birds fly south...*» [78]. Водночас варто контролювати втрату ігрової складової (бренд-персонаж, інтертекст), бо саме вона часто «пришиває» адресата до маніпулятора. По-друге, конкретизація особливо ефективна, коли потрібно матеріалізувати загрозу чи інструкцію («*висмоктуємо кисень*» [78]; «*впольованим*» [79]) або посилити статусний тиск через додану агентність/вокатив («*Я обрав себе сам.*» [78]; «*...Грегу.*» [73; 74]). Вона ж допомагає утримати сарказм, коли зіштовхуються

77

«високий» і «низький» реєстри (офіційна «надзвичайна ситуація» в сексуальному ярлику [73; 74]). По-третє, антонімічний переклад (найчастіше – літота) варто застосовувати там, де оригінал грає «прохолодною» іронією й оцінками за умовним «класовим кодом» – «*не зовсім бочка сміху*» [71; 76], «*не те, над чим сміються*» [78]. Він зберігає тон, не впадаючи в моралізаторство, і водночас делегує частину висновку адресату – отже, примушує його «самого» згодитися з тезою.

Численні приклади демонструють, що ключ до відтворення маніпулятивного ефекту – не сліпе наслідування однієї техніки, а їхня комбінація під прагматичну мету репліки. У «*Power is a lot like real estate. It's all about location, location, location.*» → «*Влада схожа на нерухомість. Все про місце, місце, місце.*» [79] переклад зберігає триадичний ритм і паралелізм (ядро впливу), а генералізація «*все про...*» робить тезу самодоказовою. У «*You're not a player, you're a pawn.*» → «*Ти не гравець, ти пішак.*» [73; 74] конкретизація терміна «*пішак*» дає миттєвий «ярлик» статусу, що краще працює у шаховій культурі українського мовця, ніж, скажімо, «*фігурка*» чи «*маленький гравець*». У «*I don't need help.*» [78] збережена заперечна форма (а не, наприклад, «*Я впораюся сам*») важлива тим, що утримує фронтальну відмову – маніпулятивний «щит» проти емпатії.

3.5 Перекладацькі помилки та можливі втрати маніпулятивного ефекту при перекладі

Маніпулятивний ефект реплік у «*House of Cards*», «*Billions*», «*Better Call Saul*», «*Succession*» та «*Good Omens*» виникає не стільки з «букви» вислову, скільки з прагматичної інструкції до його сприйняття: хто бере на себе комітмент, що презюмується як даність, що винесено в ударну позицію, яким є регістр і чим саме «ведуть» адресата до бажаної інтерпретації.

У полі зору перекладу опиняються три вузлові механізми: імплікатури (грайлива або жорстка експлуатація кооперативних максим за Грайсом),

78

пресупозиційне «пакування» (за Столнікером, коли частина змісту вводиться як уже спільновідома), а також інформаційна структура «тема–рема» (у сенсі фокусу як носія ілокутивної сили та теми як семантичної рами). Саме вони забезпечують когнітивну помітність афоризмів, хльосткість інвектив, холодну іронію та «клубний» код співучасності з глядачем.

Будь-який непродуманий зсув – із літоти в прямоту, із каламбуру в кальку,

із пресупозиції в твердження, із обценної, тілесно принизливої лексики у нейтральну лексику – змінює психолінгвістичний маршрут обробки вислову та знижує перлокутивний ефект: зменшується приниження, слабшає дисциплінарний «сором», губиться меметика формули, руйнується самобрендинг персонажа.

У «*Better Call Saul*» ключовим є маніпулювання довірою через гру слів і «маленькі перемикання» реєстрів; у «*Billions*» – сценічний контроль і сором як інструменти дисципліни; у «*House of Cards*» – нормалізація аморальної норми афористичною максимою; у «*Succession*» – ієрархічне приниження та крижана іронія; у «*Good Omens*» – британська літота й міжреєстрові «пересмикування» сакрального і побутового. Перекладачеві доводиться не «пересипати слова», а реконфігурувати саме спосіб, у який текст керує увагою, очікуваннями і почуттями адресата; від цього залежить, чи збережеться влада дискурсу над сприйняттям. Переклад серіальних висловів із вибірки та ризику втрати маніпулятивного ефекту подано в Додатку А (табл. А.5).

Матеріал таблиці показує, що втрата маніпулятивного ефекту найчастіше спричиняється не «неправильним словом», а помилковим перерозподілом уваги. Там, де англійський оригінал «вмикає» літоту або пресупозиційний тригер, пряма позитивна декларація змінює когнітивну вагу фрагмента: те, що мало бути фоном і непомітною нормою, стає ремою, привертає зайву увагу і руйнує намір «беззусильно підсадити» адресата на потрібний спосіб мислення. Коли каламбур є носієм тактики зближення і самобрендингу, буквальний відповідник виносить на поверхню лише смисл, але вбиває функцію – аудиторія вже не «входить до кола своїх» і не приймає цинічного правила гри як дотепну істину.

Регістрові

пом'якшення обценної лексики в серіалах на кшталт «*Billions*» і «*Succession*» призводять до втрати тілесності приниження і до ослаблення дисциплінарного сорому, який у кадрі виступає домінантним інструментом контролю. Ритмомелодичні втрати афоризмів підрізають їхню меметичність – саме ту

властивість, що забезпечує подальше тиражування формули в усній пам'яті глядачів і, відповідно, продовжує життя маніпуляції поза конкретною сценою.

Порівняння серіалів дозволяє описати різні траєкторії збереження чи втрати ефекту. У «*Better Call Saul*» кожний вдалий каламбур – це міст між роллю і професійною етикою героя; якщо міст не побудовано, руйнується і стратегія зваблення клієнта/глядача. У «*Billions*» центральною є сцена публічного сорому як механізму підпорядкування; навіть невелике реєстрове згладжування лайки міняє «темپ удару», і репліка втрачає функцію інструментального тиску. «*House of Cards*» тримається на афористичних «правилах» – скоромовках, що нормалізують аморальну поведінку; при найменшому збої ритму меметика ослаблюється, і формула гірше «прилипає». «*Succession*» інструменталізує ієрархічне приниження як спосіб переписування самоідентифікації адресата – у таких випадках переклад мусить зберігати агресивну тілесність і чітку адресність, інакше сцена втрачає керованість стосунків. «*Good Omens*» розігрує британську літоту і перехід між сакральним і буденним; саме ця прохолода іронії добре переноситься українською за умови збереження «півтона», без педагогічної прямоти.

Емпіричний матеріал підтверджує важливість уважного відтворення не лише лексеми, а й комунікативної інструкції. Якщо в оригіналі ключовий зміст подано як пресупозицію «всім і так відомого» – у перекладі доречно утримати цей статус, не перетворюючи його на рематичний осердок. Якщо іронія спирається на літоту, доцільно відтворювати заперечно-ослаблену рамку, аби адресат сам доробив оцінку; саме ця «когнітивна праця» і є точкою входу маніпуляції. Якщо наратив тримається на каламбурі – має сенс творити функціонально рівноцінний каламбур у межах цільової мовної системи, навіть ціною вільнішої передачі лексики, оскільки інакше втрачається

багатоканальність впливу (гумор + інсайдерський код + самоінкрустація персонажа). У випадках обценної лексики важить відповідність соціальній геометрії сцени: там, де потрібна демонстрація сили через брутальність,

надмірна «санітизація» не лише етично «лагодить» текст, а й знімає сценічну владу з персонажа, і глядач перестає підкорятися тому типу тиску, який задумано автором. Ритмомелодика афоризмів потребує окремої уваги: триадність, паралелізм, повтор – це не «надмір стилю», а носій меметики, отже носій маніпулятивної дії; їх варто відтворювати в природній для української синтаксичній і просодичній формі.

Узагальнюючи, перекладацькі помилки, що призводять до втрати маніпулятивного ефекту, полягають у зміні статусу інформації, руйнуванні гри слів і культурних індикаторів, реєстрових зсувах і ритмомелодичних збоях. Коли ж збережено імпліцитність, реєстр і формулу, україномовний текст відтворює не лише зміст, а й владу дискурсу – здатність команди «говорити», щоб адресат сміявся, соромився, погоджувався або діяв саме так, як потрібно авторові вислову. Саме це й становить предметну сутність «маніпулятивного ефекту» в перекладі аудіовізуального діалогу.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі було систематизовано та узагальнено результати аналізу відтворення лінгвальних засобів маніпулятивного впливу в українськомовному перекладі англomовного діалогічного мовлення. На матеріалі корпусу перекладацьких рішень виявлено типові стратегії відтворення маніпулятивних ефектів, а також чинники, що визначають перекладацьку чутливість до лексико-семантичних, морфолого-синтаксичних, стилістичних та прагматичних маркерів.

Установлено, що перекладачі застосовують поєднання калькування, модуляції та пошуку аналогів для відтворення смислової економії, імплікатур, емоційного градієнта та прихованих оцінних значень. Визначено типові